

Heeft de vennootschapsbelasting een toekomst?

Rede

in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Algemene Economie in het bijzonder fiscaal beleid en economie van de publieke sector aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam op vrijdag 21 november 2003

door

dr. R.A. de Mooij

© R.A. de Mooij, november 2003
Faculteit der Economische Wetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam
Postbus 1738
3000 DR Rotterdam
Email: demooij@few.eur.nl

*Mijnheer de Rector Magnificus,
Zeer gewaardeerde toehoorders,*

De vennootschapsbelasting staat onder druk. In de Europese Unie heeft meer dan de helft van de lidstaten de afgelopen vijf jaar het tarief verlaagd. Volgend jaar breidt de Unie uit met tien nieuwe lidstaten die gemiddeld een vennootschapsbelastingtarief hebben dat bijna 10% onder het huidige EU-gemiddelde ligt. Door de internationalisering van het bedrijfsleven, een toenemende mobiliteit van kapitaal, en technologische en maatschappelijke ontwikkelingen zal de vennootschapsbelasting de komende jaren verder onder druk komen. Luidt dit het einde in van de vennootschapsbelasting, zoals Professor Michael Devereux van de Universiteit van Warwick onlangs suggereerde?: “ *If I can make a bold prediction, I would say that corporate taxes will eventually just wither – there will be no corporate tax at all, partly because of the process of competition between states and partly as companies can organize their affairs effectively to reduce their corporation tax.*” (House of Lords, 1999).

In deze oratie ga ik in op de vraag welke toekomst de Nederlandse vennootschapsbelasting heeft. Wat bepaalt die toekomst? Welke herzieningen mogen we verwachten? En hebben we over 10 of 20 jaar nog wel een vennootschapsbelasting? Ik zal allereerst ingaan op de vraag waarom we belasting heffen via de vennootschapsbelasting. Vervolgens komen de inkomenseffecten en een aantal belangrijke economische verstoringen van de huidige vennootschapsbelasting aan de orde. Hieruit blijkt dat de druk tot hervorming vooral voortvloeit uit de internationale omgeving. Ten slotte ga ik in op de rol van de Europese Unie en presenteer ik een viertal scenario's voor de toekomst van de vennootschapsbelasting in Nederland.

1 Waarom een vennootschapsbelasting?

De Nederlandse vennootschapsbelasting (VPB) brengt dit jaar circa €14,5 miljard op. Dit is ongeveer 14% van de totale belastingopbrengst van het Rijk, ofwel circa 3% van het Bruto Binnenlands Product. Ter vergelijking: het bedrag komt overeen met bijna een kwart van de opbrengst van de loon- en inkomstenbelasting (inclusief premies volksverzekeringen), of 40% van de BTW-opbrengst. Het gaat derhalve om een substantieel budgetair belang voor de Staat.

Nederland hanteert het klassieke stelsel voor de VPB. Dit betekent dat ondernemingen met een rechtsvorm eerst 34,5% belasting betalen over hun winst (29% over de eerste € 22 689). Daarna worden de eigenaren van

de ondernemingen nogmaals belast over het ontvangen dividendinkomen. De gedachte achter het klassieke stelsel is dat rechtspersonen net als natuurlijke personen een zelfstandige belastingplicht hebben. In economische zin leidt het echter tot dubbele belastingheffing van winstinkomen. Om deze dubbele heffing in concernverband te voorkomen gaat ons klassieke stelsel gepaard met de deelnemingsvrijstelling. Uitgekeerde winst van dochterondernemingen is daarmee vrijgesteld van belastingheffing bij moederondernemingen. Voor natuurlijke personen bestaat een dergelijke vrijstelling niet. Wel wordt kapitaalinkomen tegenwoordig tegen een lager tarief belast dan het toptarief op arbeidsinkomen van 52% (toptarief in Box 1). Voor directeurgrootaandeelhouders geldt een tarief van 25% (Box 2). Gewone aandeelhouders worden niet belast over hun feitelijke kapitaalinkomen, maar voor hen geldt de vermogensrendementsheffing van 30% over een forfaitair rendement van 4% (Box 3).

Om dubbele belastingheffing bij natuurlijke personen te voorkomen kennen sommige landen een (gedeeltelijk) verrekeningsstelsel. Daarin mag de reeds betaalde VPB door de ontvanger (gedeeltelijk) worden verrekend met de te betalen inkomstenbelasting (IB) over dat inkomen. De VPB fungeert in zoverre als voorheffing op de IB. Het verrekeningsstelsel spoort beter met de economisch relevante opvatting dat ondernemingen een verlengstuk zijn van de aandeelhouders. Immers, uiteindelijk betalen alleen mensen van vlees en bloed belasting, niet de rechtspersonen die de ondernemingsactiviteiten voor hen uitvoeren. Een nadeel van het verrekeningsstelsel is evenwel dat investeerders uit binnen- en buitenland fiscaal verschillend worden behandeld (geen kapitaal import neutraliteit) en dat het systeem complexer is dan het klassieke stelsel.¹

Verdelingsaspecten

De VPB vloeit in essentie voort uit verdelingsmotieven. Ons stelsel van inkomsten- en vennootschapsbelasting is in belangrijke mate beïnvloed door het idee het totale jaarlijkse inkomen (*comprehensive income*) als grondslag te nemen voor belastingheffing.² Deze keuze doet recht aan de gedachte dat het jaarlijkse inkomen een goede maatstaf is voor draagkracht, ongeacht de bron daarvan. Kapitaalinkomen, zoals rente, dividend en vermogensgroei, zou dan bij voorkeur neutraal en tegen hetzelfde tarief moeten worden belast als arbeidsinkomen. In deze gedachte is geen plaats voor fiscaal gefaciliteerde vormen van sparen, zoals pensioensparen of de kapitaalverzekeringen in verband met het eigen huis.

Kapitaalinkomen kan in beginsel bij de ontvanger worden belast. De winst van ondernemingen dient dan te worden toegerekend aan de achterliggende aandeelhouders en vervolgens worden belast via de IB (het zogeheten stelsel van volledige integratie). Dit sluit aan bij de draagkrachtgedachte, die immers betrekking heeft op natuurlijke personen. De VPB is dan overbodig. Ik kom straks terug op de vraag waarom overheden kapitaalinkomen toch belasten bij de onderneming.

Economische aspecten

Vanuit economische optiek ligt het niet voor de hand kapitaalinkomen te belasten. Zo'n belasting verstoort namelijk de intertemporele keuzes van economische agenten, zoals sparen en investeren. Daardoor wordt de maatschappelijke welvaart aangetast. Indien er voldoende instrumenten beschikbaar zouden zijn, dan zou een overheid die het beste met haar burgers voor heeft de verstoring op de kapitaalmarkt altijd willen voorkomen.³ Economische analyses concluderen dan ook vaak dat de optimale belasting op kapitaalinkomen gelijk (of kleiner) is aan nul, ook als de samenleving streeft naar een gelijkmatige inkomensverdeling.⁴

Transactiekosten van de VPB

Aan de VPB zijn kosten verbonden in verband met inning door de belastingdienst en naleving door ondernemingen. De inningskosten kunnen worden afgemeten aan de begroting van de belastingdienst. Deze bedroeg in 2002 circa € 3 miljard. Dit is ongeveer 1,8% van de belasting- en premieopbrengst. Schattingen van Allers (1994) voor het begin van de jaren '90 suggereren dat de inningskosten voor de VPB niet veel afwijken van het gemiddelde voor alle belastingen. Op grond hiervan zouden de inningskosten van de VPB nu uitkomen op ongeveer € 300 miljoen.

Nalevingskosten betreffen de kosten die gepaard gaan met het voldoen van de belastingaangifte, en kosten om de belastingaanslag zo laag mogelijk te houden. Voor Nederland heeft Allers (1994) berekend dat de nalevingskosten van de VPB in 1990 ongeveer 4% van de belastingopbrengst bedroegen. Indien dit percentage in 2003 onveranderd is gebleven, gaat het om een bedrag van circa € 600 miljoen. Ongeveer 75% hiervan komt voor rekening van externe adviseurs.

Op grond van deze schattingen besteedt Nederland een kleine miljard euro aan inning, naleving en informatieverzameling ten behoeve van de VPB. Gelet op de toegenomen complexiteit, lijkt dit inmiddels eerder hoger dan lager te zijn geworden.

Voor de VPB komt daar nog bij dat deze hoge transactiekosten met zich meebrengt. Schattingen suggereren dat deze kosten kunnen oplopen tot € 1 miljard (zie box *Transactiekosten van de VPB*).

Toch zijn er ook enkele efficiëntieargumenten te bedenken die pleiten voor een belasting op kapitaalinkomen. Zo kan een VPB efficiënt zijn om overwinst te belasten. Deze winst ontstaat door bijvoorbeeld specifiek ondernemerstalent, gebrekkige concurrentie op een markt, een merknaam, of locatiespecifieke voordelen als gevolg van ligging, een goede infrastructuur, of agglomeraties. Het afnemen van overwinst via de VPB is efficiënt omdat de spaar- en investeringsbeslissing er niet door worden verstoord. Een overwinstbelasting vereist echter dat de normale vergoeding op kapitaal niet wordt belast. Dit kan worden gerealiseerd door naast rente ook het normale rendement op eigen vermogen aftrekbaar te maken voor de VPB. Een alternatief is de investeringskosten direct aftrekbaar te maken voor bedrijven. De VPB zou dan verworden tot een *cashflow* belasting.

Een belasting op kapitaalinkomen kan ook efficiënt zijn indien er andere verstoringen zijn in de economie (een *second-best* wereld). Zo kan de scholingsbeslissing verstoord zijn door de belasting op arbeidsinkomen. Er wordt dan te weinig geïnvesteerd in menselijk kapitaal en te veel in fysiek kapitaal. De belasting op kapitaalinkomen kan deze verstoring verminderen.⁵ Daarnaast kan een belasting op kapitaal – in combinatie met verliesverrekening – de spreiding in het verwachte rendement op risicovolle investeringen verminderen. Daarmee deelt de overheid in het risico van beleggers. De impliciete verzekering verlaagt de risicopremie en moedigt aan tot (risicovol) investeren.⁶

Fiscale aspecten

Ook in de fiscale literatuur wordt de VPB gemotiveerd met *second-best* argumenten. Ze heeft namelijk een ondersteunende functie voor de IB in het creëren van een globaal evenwicht tussen ondernemers die onder de IB vallen en ondernemers die kiezen voor de vennootschapsvorm. Neutraliteit is van belang om te voorkomen dat ondernemers belasting ontwijken door te kiezen voor de fiscaal meest aantrekkelijke ondernemingsvorm. De belastingdruk op IB-ondernemers mag dan ook niet te veel afwijken van de gecombineerde VPB/IB belastingdruk op VPB-ondernemers.⁷ Dat belastingarbitrage relevant is bij de keuze van de ondernemingsvorm hebben we in Nederland in het verleden ondervonden bij de vlucht in de BV. Ook empirisch onderzoek voor de Verenigde Staten met behulp van microdata suggereert dat de verstoringen substantieel kunnen zijn: een

verhoging van het VPB-tarief met 10%-punt zou het aandeel van de productie door bedrijven in de vennootschapsvorm ceteris paribus met 2 tot 6% doen verminderen.⁸ Sinds het toptarief in de Nederlandse IB in 2001 is verlaagd naar 52%, is meer evenwicht gekomen met de gecombineerde VPB/IB-heffing van de aanmerkelijkbelanghouder van 50,875% (= $34,5 + 25 \times (100 - 34,5)$). De versturende invloed van het belastingstelsel op de ondernemingsvorm is daardoor kleiner geworden.

De verschillende steunfuncties van de VPB geven nog geen antwoord op de vraag waarom niet wordt gekozen een systeem waarin winstinkomen wordt toegeschreven aan de achterliggende aandeelhouders en vervolgens belast via de IB. Behoudens de gedachte van de zelfstandige belastingplicht voor rechtspersonen, zijn er twee argumenten die pleiten voor een belasting op het niveau van de onderneming. Allereerst wordt wel gewezen op de uitvoeringsproblemen die ontstaan bij het toerekenen van met name ingehouden winst aan de achterliggende aandeelhouders. Het belasten van winst bij de onderneming zou dan ook eenvoudiger zijn en besparen op de transactiekosten in vergelijking met een belasting op de ontvanger.⁹ Het tweede argument voor het belasten van ondernemingen heeft te maken met internationale aspecten.

Internationale aspecten

Een belasting op het niveau van de ontvanger conform het woonlandbeginsel vereist dat de fiscus informatie heeft over het buitenlandse inkomen van haar inwoners. Deze informatie is vaak moeilijk te verkrijgen, zeker zolang informatie-uitwisseling tussen landen gebrekkig is. In dit verband heeft Professor Joel Slemrod van de Universiteit van Michigan wel gezegd: “... *whereas it is not desirable to tax capital on a source basis (because it is highly distortionary), it is not administratively feasible to tax capital on a residence basis.*” (Slemrod, 1995a). Als bronbelasting heeft de VPB derhalve belangrijke administratieve voordelen.

De VPB slaat bovendien buitenlandse investeerders aan voor het inkomen dat in ons land haar oorsprong vindt. Ruim 40% van het eigen vermogen van Nederlandse ondernemingen is in handen van buitenlandse investeerders. Het gaat daarbij vooral om dochters waarin de moederonderneming een meerderheidsaandeel heeft.¹⁰ Men zou kunnen zeggen dat de VPB hiermee aansluit bij het profijtbeginsel. De VPB zorgt immers voor een koppeling tussen betalen en profiteren van collectieve voorzieningen in het bronland. In de praktijk is de relatie tussen profijt en winst echter nogal diffuus. Daardoor biedt het profijtbeginsel weinig houvast voor de VPB.

2 Verdeling: wie betaalt de vennootschapsbelasting?

Verdelingsargumenten spelen een belangrijke rol voor het bestaansrecht van de VPB. Toch is het de vraag of de overheid er in het licht van de internationalisering van de economie in slaagt aandeelhouders te belasten. Het is weliswaar de onderneming die de VPB afdraagt aan de belastingdienst. De aandeelhouders hoeven echter niet in economische zin de last van de VPB te dragen, omdat deze kan worden afgewenteld via het prijsmechanisme.

Arbeid

Door internationale kapitaalmobiliteit kan geen enkel land het zich veroorloven een lager netto rendement op kapitaal te bieden dan op de wereldmarkt geldt. Immers, vermogensbezitters kunnen hun geld altijd aan een land onttrekken als het netto rendement elders hoger is. Bij een hogere belasting zullen ondernemingen dan ook een hoger bruto rendement moeten realiseren op kapitaal om vermogensbezitters het normale rendement te bieden. In feite impliceert internationale mobiliteit dat het aanbod van kapitaal voor een individueel land oneindig is. In dat geval weten we dat de economische last (*tax incidence*) volledig wordt afgewenteld op anderen. In een kleine open economie – waar ook productprijzen worden gedicteerd door de wereldmarkt – geschiedt deze afwenteling via een verlaging van de verhouding tussen kapitaal en arbeid. Per eenheid kapitaal zijn dan meer werknemers beschikbaar, waardoor het bruto rendement op kapitaal stijgt. Tegelijkertijd neemt echter de beloning van arbeid af omdat de arbeidsproductiviteit daalt. Het zijn dan ook de werknemers die hun inkomen zien dalen door de VPB. Met andere woorden: in economische zin wordt de VPB uiteindelijk betaald door de werknemers. Dit ondergraaft het bestaansrecht van de VPB.¹¹

Kapitaal

Toch zal de VPB waarschijnlijk niet helemaal worden afgewenteld. Dat komt doordat kapitaal in werkelijkheid minder mobiel is dan wel wordt aangenomen. Zo blijkt bijvoorbeeld dat beleggers hun (vooral eigen) vermogen liever in hun eigen land beleggen dan elders. De stroom aandelen die wordt verhandeld halveert zo ongeveer met een verdubbeling van de afstand tussen belegger en beurs.¹² Deze terughoudendheid van beleggers kan worden verklaard door asymmetrische informatie: beleggers zijn min-

der goed op de hoogte van de risico's en de verwachte rendementen in verre landen.¹³ Hierdoor zijn beleggingen in het binnen- en buitenland imperfecte substituten voor elkaar zodat er permanente verschillen kunnen bestaan in rendementen.

Voorts hebben landen een zekere marktmacht op de kapitaalmarkt. Dit geldt niet alleen voor grote landen die met hun kapitaalvraag de wereldmarktrente kunnen beïnvloeden. Ook kleine landen hebben een zekere marktmacht omdat (grote) beleggers hun portefeuille sowieso willen spreiden over meerdere landen om hun beleggingsresultaat minder kwetsbaar te maken voor asymmetrische macro-economische schokken.¹⁴ Ook dit impliceert dat beleggingen in verschillende landen imperfecte substituten voor elkaar zijn.

Daarnaast belast de VPB overwinst. In zoverre kan ze niet worden afgewenteld op de werknemers, omdat het afromen daarvan geen gedragsreacties oproept. Een lagere overwinst leidt alleen tot een lagere waarde van de onderneming en komt ten laste van de bestaande aandeelhouders.

Wat denken economen?

Wie betaalt de VPB op lange termijn: de aandeelhouders of de werkenden? In beginsel zou men dit kunnen uitrekenen met een model waarin de waarde van de vraag- en aanbod-elasticiteiten van arbeid en kapitaal worden ingevuld, markten adequaat worden gemodelleerd, en het belang van overwinst goed tot uitdrukking komt. Door gebrek aan empirische overeenstemming omtrent deze elementen, is hierover echter geen consensus. Het lijkt zelfs één van de meest controversiële vragen uit de belastingliteratuur.

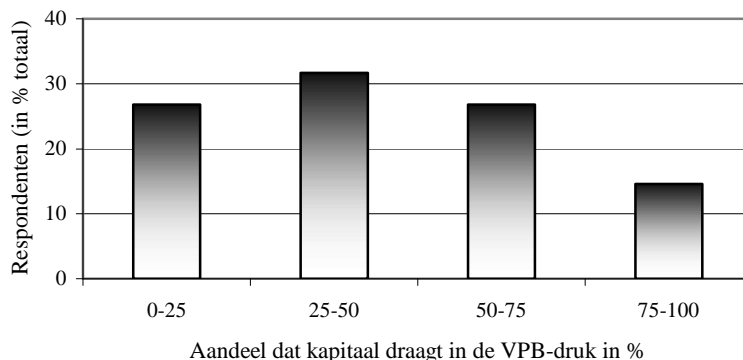
Sommige economen zijn van mening dat beleggers uiteindelijk zelf de volledige last van de VPB dragen. Dit wordt onderbouwd door te benadrukken dat beleggingen op verschillende locaties imperfecte substituten voor elkaar zijn en dat overwinst belangrijk is.¹⁵ In het Amerikaanse beleid wordt deze veronderstelling gehanteerd door de *Treasury Department's Office of Tax Analysis* bij haar berekening van de inkomenseffecten van belastinghervormingen.

Anderen economen zijn er van overtuigd dat de VPB in een open economie volledig wordt afgewenteld op arbeid.¹⁶ Deze mening, die uitgaat van een hoge kapitaalmobiliteit, heeft ook ten dele de weg gevonden naar het Amerikaanse beleid. In analyses van het Amerikaanse *Congressional Budget Office* wordt de veronderstelling gehanteerd dat de *tax incidence* gelijk wordt verdeeld tussen kapitaal en arbeid.

Hoe ligt de verhouding van deze meningen in economenland? In 1995 ondervroeg Joel Slemrod de leden van de *National Tax Association* over deze kwestie. Uit zijn onderzoek blijkt dat meer dan de helft van hen denkt dat kapitaalbezitters het grootste deel van de VPB weten af te wentelen op werknemers. Een enquête onder economen aan Amerikaanse universiteiten levert een zelfde beeld op: gemiddeld schatten zij dat 40% van de VPB door de factor kapitaal wordt gedragen en 60% door werknemers.¹⁷

Figuur 1 Wie betaalt de VPB?

Nederlandse economen over de vraag welk % van de VPB door kapitaal wordt gedragen

Ik heb zelf een kleine enquête gehouden onder 52 Nederlandse economen met de vraag: wie betaalt in Nederland de VPB op lange termijn? Zo'n 80% van de ondervraagden heeft gereageerd. Figuur 1 geeft een indruk van de antwoorden die werden gegeven. De meningen in Nederland lopen sterk uiteen, van 100% op arbeid tot 100% op kapitaal. Het gemiddelde voor de *tax incidence* op kapitaal ligt op 47% (mediaan 50%). De standaarddeviatie is 28%. Er is een opvallend verschil tussen algemeen economen en fiscaal economen: gemiddeld dichten de algemeen economen 60% van de *tax incidence* toe aan de factor arbeid, terwijl dat voor de fiscaal economen gemiddeld ongeveer 30% is. Veder verwachten economen uit het Haagse beleidscircuit dat de VPB meer (60%) wordt afgewenteld op arbeid dan wetenschappelijk georiënteerde economen (50%).

Op de achterkant van een enveloppe

Hoe zou ik de vraag zelf beantwoorden? Ik schat het aandeel van de *tax incidence* dat door de factor kapitaal wordt gedragen ergens tussen de 40 en 70%. Hoe kom ik daartoe?

Van de Nederlandse VPB-druk is 10% afkomstig uit de gasector. Deze afgeroomde winst op natuurlijke hulpbronnen kan niet worden afgewenteld op werknemers.

Van het resterende deel wordt ongeveer eenderde opgebracht door kleine ondernemingen, zo blijkt uit de Statistiek Financiën van Ondernemingen van het CBS. Dit betreft voornamelijk BV's. Het inkomen dat wordt gegenereerd in deze bedrijven vormt in belangrijke mate een beloning voor de arbeid en het ondernemerstalent van de eigenaar (na aftrek van een fictief loon dat in box 1 wordt belast). Deze overwinst is niet eenduidig toe te schrijven aan de factor arbeid of kapitaal. Dit biedt een marge ten aanzien van de vraag of arbeid of kapitaal uiteindelijk de VPB betaalt.

De 60% van de VPB-opbrengst die overblijft, wordt opgebracht door beursgenoteerde NV's. Gemiddeld bedroeg de bruto winst van Nederlandse NV's in de jaren '90 ongeveer 15% van het eigen vermogen. Dit bruto rendement omvat een normaal rendement en overwinst. Het normale rendement is de vergoeding die ook zou kunnen worden gerealiseerd op risicoloze staatsobligaties. Deze vergoeding bedroeg circa 6% in de jaren '90. Daarbovenop komt een vergoeding voor het hogere risico dat beleggers lopen indien ze aandelen kopen in plaats van obligaties. Deze risicopremie schat ik op 5%.¹⁸ Zo'n 4%, ofwel een kwart van het totale rendement, kan dan worden toegeschreven aan overwinst. Dit betekent dat nog eens 15% van de VPB-opbrengst wordt gedragen door de factor kapitaal.¹⁹ Van het normale rendement op aandelen wordt een deel afgewenteld op de werknemers, maar in mijn ogen niet alles. In het licht van de gebrekkige internationale mobiliteit van eigen vermogen verwacht ik dat eenderde deel van het normale rendement toch wordt gedragen door de aandeelhouders.

Ik kom dan op een totale *tax incidence* op kapitaal van 40% (10% gas + 15% overwinst van NV's + 15% normaal rendement NV's). De *tax incidence* op arbeid bedraagt zeker 30% (afwenteling bij NV's). Er is een marge van 30% die zowel aan kapitaal als aan arbeid kan worden toegeschreven. Indien de belastingdruk op BV's aan kapitaal wordt toegeschreven, dan draagt deze factor 70% van de *tax incidence*; precies het gemiddelde van de fiscaal economen. Indien de belastingdruk op BV's aan de factor arbeid wordt toegeschreven, dan wordt 60% van de *tax incidence* gedragen door arbeid; precies het gemiddelde van de algemeen economen.

3 Efficiëntie: verstoringen van de vennootschapsbelasting

De Nederlandse VPB neutraliseert verstoringen in de ondernemingsvorm. Echter, ze is niet neutraal in een aantal andere dimensies. Hierdoor ontstaan fiscaal gedreven gedragsveranderingen. Die gaan gepaard met maatschappelijke kosten die we niet terugzien in de belastingopbrengst (*excess burden*). Het gaat daarbij enerzijds om belastingarbitrage waarbij geen allocatieve verstoringen optreden. Anderzijds betreft het gedragsveranderingen die ook consequenties hebben voor de maatschappelijke welvaart via het verstoren van de (intertemporele) allocatie van middelen. Hieronder ga ik in op de verschillende verstoringen.

Partieel terugverdieneffect van een VPB-verlaging

De opbrengst van de VPB is gelijk aan het tarief (t) vermenigvuldigd met de grondslag (G): tG . Een verlaging van het tarief leidt tot een verandering in de belastingopbrengst die gelijk is aan: $\Delta tG^0 + t^1 \Delta G$, waarbij superscript 0 de situatie voor de belastingverlaging weerspiegelt, superscript 1 de situatie na de belastingverlaging, en Δ staat voor een verandering. We kunnen dit herschrijven als:

$$\Delta tG^0 \times [1 + (t^1/\Delta t) \times (\Delta G/G)]$$

De term ΔtG^0 is de aanvankelijke budgettaire derving van de belastingverlaging. Bij een verlaging van het VPB-tarief met 1%-punt ($\Delta t = -1$) bedraagt deze daling van de opbrengst in Nederland ongeveer € 0,5 miljard. De tweede term tussen haakjes, $(t^1/\Delta t) \times (\Delta G/G)$, meet het partieel terugverdieneffect dat optreedt als gevolg van grondslagverbreding. In deze paragraaf wordt voor een aantal verstoringen berekend hoe groot de grondslagverbreding en het bijbehorende partieel terugverdieneffect zijn. Het terugverdieneffect heet partieel omdat geen rekening wordt gehouden met doorwerkingen op andere belastinggrondslagen.

Alle berekeningen zijn te vinden op: <http://www.few.eur.nl/few/edu/gids03/register/people/m/demooij.htm>

Ik geef bij elke verstoring een indruk van het kwantitatieve belang ervan op basis van de beschikbare empirische literatuur. Om deze kwantitatieve effecten bovendien met elkaar te kunnen vergelijken, bereken ik het zogeheten partieel terugverdieneffect van een verlaging van het VPB-tarief (zie Box *Partieel terugverdieneffect van een VPB-verlaging*). Dat wil zeggen: door het verminderen van een verstoring leidt een verlaging van het VPB-tarief tot een verbreding van de VPB-grondslag, waardoor een deel van de belastingderving wordt gecompenseerd.²⁰

Verstoring van de financieringsbeslissing

De kosten van vreemd vermogen zijn, in tegenstelling tot eigen vermogen, aftrekbaar van de VPB (behoudens enkele uitzonderingen). Dit verlaagt de belastingdruk op investeringen die worden gefinancierd met schuld.²¹ Versnelde fiscale afschrijving, aftrekbaarheid van nominale in plaats van reële rente, en de investeringsaftrek kunnen de marginale effectieve druk zelfs negatief maken (zie Box *Marginale effectieve druk*). Berekningen door de Europese Commissie (2001) illustreren dit. Voor schuldgefinancierde investeringen bedraagt de marginale effectieve belastingdruk in Nederland -21,9% (ofwel een subsidie van 21,9%); voor investeringen gefinancierd met eigen vermogen is de marginale effectieve druk gelijk aan 35,1%. Dit verschil moedigt aan tot overmatige schuldfinanciering van (nieuwe) investeringen. Het holt daarmee de grondslag van de VPB uit en vermindert de belastingopbrengst.

Zolang het Modigliani-Miller theorema geldt – dat stelt dat bedrijven indifferent zijn tussen financiering met schuld en eigen vermogen – leidt arbitrage in de financieringsbeslissing niet tot allocatieve verstoringen.²² In de praktijk gaat het Modigliani-Miller theorema echter vaak niet op. Een hoge schuld maakt bedrijven bijvoorbeeld gevoeliger voor overnames of faillissement. Bovendien zijn er bedrijven die restricties ondervinden op de kapitaalmarkt. Schuld en eigen vermogen zijn dan ook geen perfecte substituten. Vooral jonge bedrijven kunnen vaak moeilijk aan vreemd vermogen komen omdat banken onvoldoende zicht hebben op het risico dat ze daarmee lopen. Banken zijn daardoor terughoudend bij het verstrekken van een lening. Investeringsin gerenommeerde ondernemingen met een goede reputatie worden dus bevoordeeld ten opzichte van investeringen in jonge, innovatieve starters. De niet-neutrale behandeling van vreemd- en eigen vermogen veroorzaakt dus ook allocatieve verstoringen.

Hoe groot is de invloed van de fiscale aftrekbaarheid van rente op de financieringsstructuur van bedrijven? Empirisch onderzoek voor Canada suggereert dat een 1%-punt lager VPB-tarief de ratio tussen schuld en het totale geïnvesteerde vermogen met 0,75% punt vermindert.²³ Om een indruk te geven van wat een dergelijk effect zou betekenen voor Nederland, heb ik op basis van deze elasticiteit het terugverdieneffect berekend van een 1%-punt VPB-verlaging. Door vermindering van de aftrekbare rente wordt de grondslag van de VPB 0,22% breder. Dit betekent een partieel terugverdieneffect van 7,4% van het aanvankelijke verlies aan VPB-opbrengst. Een euro VPB-verlaging kost de overheid daardoor uiteindelijk maar 92,6 eurocent.

Marginale effectieve druk

De marginale effectieve belastingdruk op ondernemingen is nauw verbonden met het kapitaalkostenconcept van Jorgenson (1963). Kapitaalkosten kan men interpreteren als de huur- of leaseprijs van een kapitaalgoed. De verhuurder zal een huurprijs vragen voor het gebruik van een machine of gebouw die gelijk is aan de economische afschrijving en de financieringskosten. Een ondernemer gaat door met het huren van kapitaalgoederen zolang het rendement de huurprijs overstijgt. Uiteindelijk zal op de marginale investering geen winst meer worden gerealiseerd. Het rendement daarop is dus precies gelijk aan de kapitaalkosten. Het Jorgenson-concept van de kapitaalkosten wordt dan ook gedefinieerd als het rendement op de marginale investering.

Bedrijven kopen of ontwikkelen hun kapitaalgoederen ook vaak zelf. In dat geval maakt de ondernemer een vergelijkbare afweging als hierboven, zij het dat hij rekening houdt met de verwachte toekomstige kosten en opbrengsten van de investering. Van belang daarbij zijn belastingen. Die beïnvloeden zowel de kosten van aanschaf en financiering, alsook de opbrengsten. De totale invloed van belastingen op de kapitaalkosten wordt uitgedrukt met de marginale effectieve belastingdruk. In formulevorm geldt: indien p gelijk is aan de kapitaalkosten inclusief VPB en r de kapitaalkosten exclusief VPB, dan is de marginale effectieve druk gelijk aan $(p-r)/p$. De marginale effectieve meet de procentuele afname in het rendement op de marginale investering als gevolg van de VPB. Of en met hoeveel de marginale effectieve belastingdruk op ondernemingen stijgt door de VPB is van diverse elementen afhankelijk, onder meer het fiscale afschrijvingsregime en de aftrekbaarheid van de financieringskosten. Indien rekening wordt gehouden met de inkomstenbelasting, dan is de marginale effectieve druk op een investering ook afhankelijk van het type investeerder en zijn herkomst.

Bij de berekening van de gemiddelde kapitaalkosten per land veronderstellen de Europese Commissie en de OESO dat 55% van de investeringen wordt gefinancierd met ingehouden winst, 35% met schuld, en 10% met nieuwe aandelen. Op basis hiervan komt de marginale effectieve druk in Nederland gemiddeld op 21,9% in 2001. In de Europese Unie is het gemiddelde 19,9%.

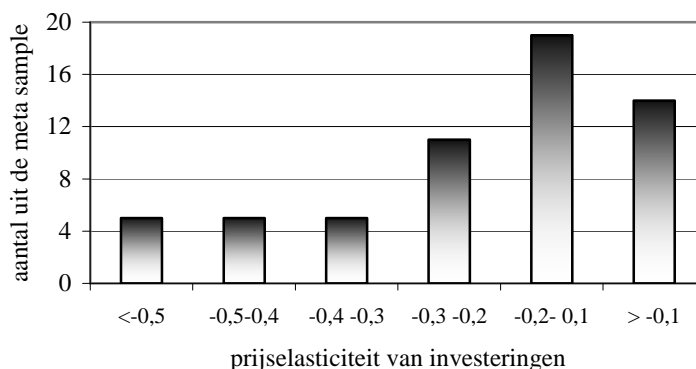
Verstoring van de investeringen

Een hogere marginale effectieve druk impliceert dat bedrijven een hoger bruto rendement moeten realiseren op hun investering om de kosten daarvan te kunnen vergoeden. Dit kan door een vermindering van de kapitaalgoederenvoorraad, omdat daardoor de marginale productiviteit van investeringen stijgt. Hogere kapitaalkosten gaan dus gepaard met een lager niveau van investeringen. Wat vertelt de empirie ons over de omvang van dit effect?

Er zijn veel empirische studies verricht naar de invloed van de kapitaalkosten op investeringen. Ik heb er in totaal 25 verzameld. Daaruit heb ik 67 elasticiteiten berekend die allemaal op dezelfde manier geïnterpreteerd kunnen worden: ze weerspiegelen de procentuele verandering in de kapitaalgoederenvoorraad op lange termijn als gevolg van een stijging in de kapitaalkosten met 1%. Figuur 2 geeft een overzicht van de gevonden resultaten. Hieruit blijkt dat de meeste elasticiteiten tussen 0 en $-0,3$ liggen. De mediaan, die niet zo gevoelig is voor uitschieters als het gemiddelde, is $-0,18$. Dit betekent dat een daling in de kapitaalkosten met 1% de kapitaalgoederenvoorraad op termijn ceteris paribus met 0,18% vergroot.

Figuur 2 Hoe gevoelig zijn investeringen voor belastingen?

Prijselasticiteit van investeringen volgens 25 empirische studies

Om de waarde van dit effect in perspectief te plaatsen heb ik wederom een berekening gemaakt van het partiële terugverdieneffect van een VPB-verlaging. Een lager VPB-tarief leidt via een daling van de kapitaalkosten tot meer investeringen en daarmee tot een stijging van de belastbare winst. Hierbij is uitgegaan van een normaal rendement op de investeringen, dat een kwart onder het gemiddelde rendement ligt. De grondslagverbreding bedraagt 0,1%. Hiermee gaat een partieel terugverdieneffect gepaard van 3,7% van de gederfde opbrengst.

Het bovenstaande effect is partieel van aard en heeft alleen betrekking op het substitutie-effect. Een VPB-verlaging zal echter ook consequenties hebben voor de productie en, via doorwerkingen op de economie, voor de arbeidsmarkt. Om een indruk te geven van deze effecten, zijn modelsimulaties van het CPB (2001) illustratief. Met het Jade model heeft het CPB

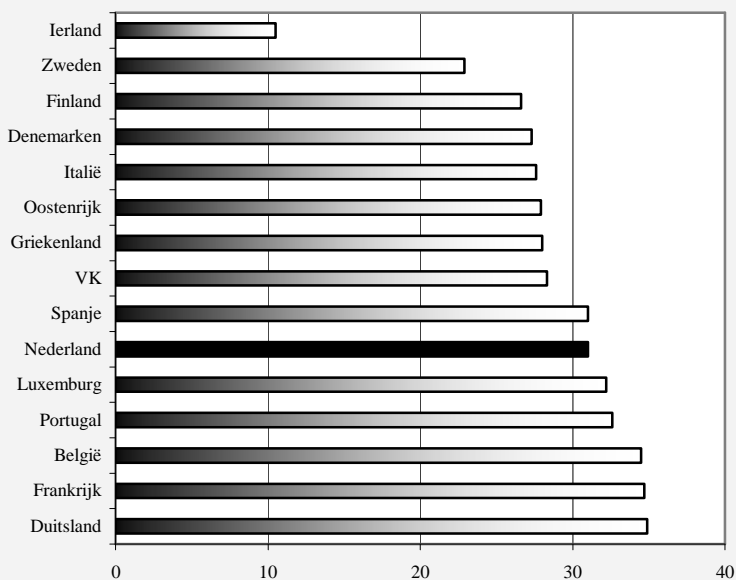
een verlaging van het VPB-tarief gesimuleerd met 8%-punt. Daarbij is in eerste instantie alleen het effect van de lagere kapitaalkosten op het investeringsgedrag meegenomen. Ik heb de simulatieresultaten omgerekend naar het effect van een 1%-punt VPB-verlaging. Na zes jaar blijkt een stijging op te treden in het nationaal inkomen met ongeveer € 0,25 miljard en een toename van de werkgelegenheid in de marktsector met 4700 banen. Het uiteindelijke terugverdieneffect van de VPB-verlaging wordt via deze mechanismen groter dan op grond van alleen het substitutie-effect mag worden geconcludeerd.

Investerings zijn niet alleen afhankelijk van de kapitaalkosten, maar kunnen ook worden gestimuleerd door een verlaging in de gemiddelde effectieve belastingdruk (zie Box *Gemiddelde effectieve druk*). Sommige bedrijven komen namelijk moeilijk aan externe financiering, omdat ze te weinig kredietwaardig worden geacht door banken of beleggers, die niet goed kunnen overzien hoe risicovol investeringsprojecten in deze bedrijven zijn. Bij gebrek aan externe financieringsbronnen zijn deze bedrijven aangewezen op ingehouden winst om hun investeringsprojecten te kunnen uitvoeren. Aangezien een lagere gemiddelde VPB-druk de liquiditeitspositie van ondernemingen verbetert, verzacht dit als het ware de problemen in verband met kapitaalmarktimperfections.

Empirisch onderzoek bevestigt de relevantie van dit effect: financiële variabelen, zoals de kasstroom van een onderneming, blijken een significante invloed te hebben op het niveau van de investeringen.²⁴ Schattingen door Van Ees en Garretsen (1994) voor Nederland suggereren dat een vergroting van de kasstroom met 1% de investeringen met 0,03% vergroot. Deze elasticiteit impliceert dat een 1%-punt verlaging van het VPB-tarief de VPB-grondslag op termijn met 0,05% verbreedt en een terugverdieneffect oplevert van circa 1%. Het *cashflow* mechanisme lijkt in kwantitatieve zin dus minder relevant voor de investeringen dan het mechanisme via de kapitaalkosten.

Gemiddelde effectieve druk

De gemiddelde effectieve belastingdruk houdt, in tegenstelling tot de marginale effectieve belastingdruk, rekening met overwinst. Het meet de belasting die bedrijven gemiddeld betalen over hun totale rendement. De (ex-ante) gemiddelde effectieve belastingdruk kan worden berekend als het gewogen gemiddelde van het statutaire VPB-tarief en de marginale effectieve druk.^a De wegingsfactor voor het statutaire tarief wordt bepaald door het belang van overwinst. Indien de overwinst gelijk is aan nul, dan convergeert de gemiddelde effectieve druk naar de marginale effectieve druk. Wanneer de overwinst oneindig groot is, dan is de gemiddelde effectieve druk gelijk aan het statutaire VPB-tarief. De onderstaande figuur toont de verschillen in de gemiddelde effectieve druk tussen EU-lidstaten.

Bron: Europese Commissie 2001, Company taxation in the European Union.

^a Er zijn meerdere maatstaven voor de gemiddelde effectieve druk. Deze geven niet altijd dezelfde rangorde van landen aan. Voor een discussie, zie Nicodeme (2001) of Gorter (2001).

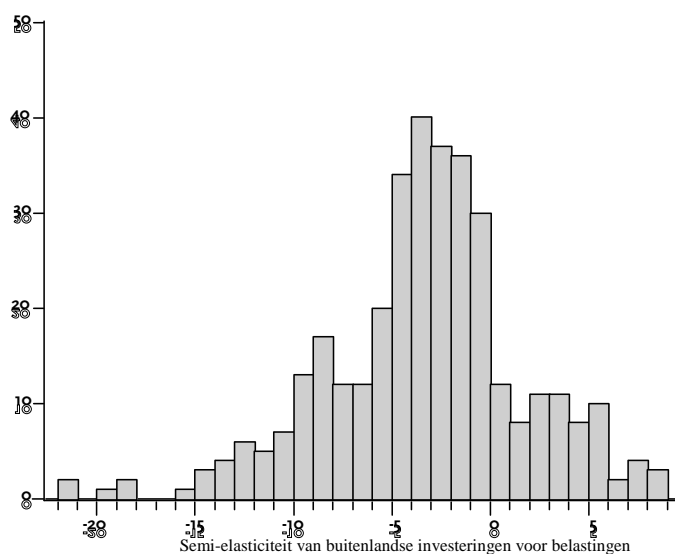
Verstoring van de locatiekeuze

Verschillen in de gemiddelde effectieve druk zijn van invloed op de locatiekeuze van internationaal opererende ondernemingen. De locatie is immers een inframarginale beslissing waarbij ook overwinsten een rol spelen. Empirische studies naar de invloed van belastingen op de

locatiekeuze van ondernemingen kijken meestal naar het effect op directe buitenlandse investeringen, dat wil zeggen: investeringen die vooral door multinationals worden gedaan. Samen met mijn CPB-collega Sjef Ederveen heb ik 25 empirische studies verzameld en daaraan 371 elasticiteiten ontleend. We hebben daarbij alle resultaten omgerekend naar de procentuele verandering in directe buitenlandse investeringen als reactie op een 1%-punt verandering in de belastingdruk (semi-elasticiteit). Figuur 3 geeft een indruk van de resultaten. De meeste elasticiteiten liggen tussen 0 en -5. Uit de bijbehorende meta-analyse die we met deze elasticiteiten hebben verricht blijkt een typische semi-elasticiteit voor de gemiddelde effectieve druk van -2,4. Deze elasticiteit impliceert dat een 1%-punt verlaging van het vpb-tarief de Nederlandse kapitaalgoederenvoorraad ceteris paribus met 0,7% vergroot. Het bijbehorende terugverdieneffect bedraagt zo'n 25% van de initiële belastingderving.

Figuur 3 Gevoeligheid buitenlandse investeringen voor belastingen

Semi-elasticiteit van buitenlandse investeringen voor belastingen volgens 25 studies

Bron: De Mooij en Ederveen (2003)

Net als bij de stijging in de nationale investeringen, kunnen we met behulp van modelsimulaties van het CPB (2001) een indruk geven van de economische doorwerking van de instroom van buitenlands kapitaal. Met het Jade model is daartoe dit effect afzonderlijk gesimuleerd. Uit deze analyse komt naar voren dat een verlaging van het VPB-tarief met 1%-punt via dit mechanisme leidt tot een stijging in het BBP met € 0,35 miljard en een toename van de werkgelegenheid met 5200 personen.

Internationale arbitrage in de financieringsstructuur

Een moederonderneming kan een investering in haar buitenlandse dochter financieren met schuld of aandelenkapitaal. Belastingen kunnen deze keuze beïnvloeden. Wanneer de investering wordt gefinancierd met schuld dan ontvangt de moedermaatschappij (of bijbehorende financieringsmaatschappij) rente waarover zij in het thuisland belasting moet betalen. In het land waarin de dochter is gevestigd is deze rente meestal fiscaal aftrekbaar. Het rendement op de investering wordt als het ware belast in het land van de moedermaatschappij. Indien de moedermaatschappij de investering financiert met eigen vermogen, dan is de dochteronderneming over het rendement VPB verschuldigd. Dividendbetalingen aan de moederonderneming zijn juist vrijgesteld in verband met de deelnemingsvrijstelling.

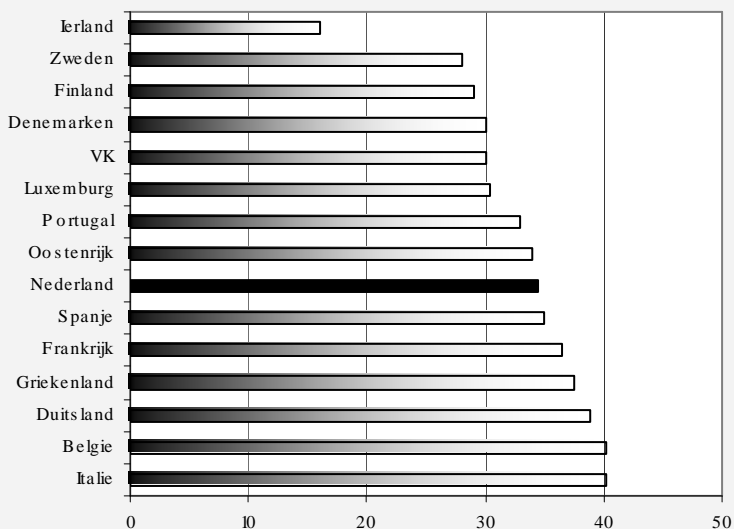
Het verschil in belastingtarief tussen het land van de moeder en haar dochteronderneming bepaalt de aantrekkelijkheid van de financieringsvorm (zie Box *Verschillen in statutaire tarieven*). Indien de dochter zich bevindt in een land met een relatief hoog belastingtarief, dan zal het aantrekkelijk zijn voor de moederonderneming om de investering met schuld te financieren. Bij een relatief lage belastingdruk in het land van de dochter zal de investering juist met eigen vermogen worden gefinancierd. De mogelijkheden voor overmatige schuldfinanciering van investeringen in hoge belastinglanden worden wel beperkt doordat er vaak antimisbruik bepalingen gelden. Bovendien stellen *thin capitalisation* regels in sommige landen een limiet aan de renteaftrek.²⁵

Empirisch onderzoek – vooral voor de VS – suggereert dat overmatige schuldfinanciering in hoge belastinglanden een belangrijk fenomeen is.²⁶ In Europa is er minder onderzoek gedaan op dit terrein. Wel heeft Weichenrieder (1996) gekeken naar het aandeel schuldfinanciering in de Duitse buitenlandse investeringen aan het eind van de jaren '80. De ingestroomde voorraad buitenlands kapitaal in Duitsland werd voor 39% gefinancierd met schuld, terwijl dat voor de uitgaande voorraad kapitaal slechts 17% was. Dit is niet verwonderlijk gezien het Duitse VPB-tarief dat

12%-punt boven het EU-gemiddelde lag. De cijfers impliceren een elasticiteit van het aandeel schuldfinanciering in de buitenlandse investeringen van 0,9. Passen we deze elasticiteit toe op Nederland, dan zou een VPB-verlaging met 1%-punt een grondslagverbreding impliceren van 0,35% en een terugverdieneffect van 11,8% van de aanvankelijke opbrengstderiving.

Verschillen in statutaire tarieven

Verschillen in statutaire vpb-tarieven tussen landen bieden de mogelijkheid voor belastingarbitrage door multinationale ondernemingen. Zij kunnen proberen hun fiscale winst bij die onderdelen van de onderneming te laten neerslaan waar ze tegen het laagste statutaire tarief wordt belast. Er zijn verschillende manieren waarop een multinational haar fiscale winst kan verplaatsen tussen landen. De belangrijkste daarvan zijn overmatige schuldfinanciering in hoge belastinglanden, en het manipuleren van interne verrekenprijzen. De onderstaande figuur geeft aan dat de verschillen in statutaire vpb-tarieven in 2002 substantieel waren. De gepresenteerde tarieven zijn inclusief lokale belastingen en opslagen.^a

BronOECD Tax data base 2002 en Europese Commissie 2001 voor Frankrijk, Griekenland en Italië (cijfers 2001)

^a Sommige landen hanteren een verlaagd vpb-tarief voor winst beneden een bepaald bedrag. Bovendien zijn er bijzondere regimes, zoals het concernfinancieringregime in Nederland. Met deze elementen wordt in de figuur geen rekening gehouden.

Er vinden veel transacties plaats binnen multinationale ondernemingen. Voor Nederland geldt bijvoorbeeld dat 43% van de totale export bestaat uit leveringen aan ondernemingen die deel uitmaken van dezelfde multinationale groep.²⁷ Om de fiscale winst te bepalen die toekomt aan verschillende onderdelen van de onderneming hebben de lidstaten van de OESO de zogeheten *Transfer Pricing Guidelines* opgesteld. Op basis daarvan dienen bij transacties tussen gelieerde ondernemingen interne verrekenprijzen te worden gehanteerd die ook zouden gelden bij transacties op de markt (*arms-length* prijzen). Bij sommige transacties hebben ondernemingen echter de nodige vrijheid om verrekenprijzen vast te stellen. Dit geldt in het bijzonder bij diensten waar geen marktprijzen voorhanden zijn, zoals merkenamen, patenten of bedrijfsspecifieke diensten. Door interne verrekenprijzen kunstmatig hoog (laag) vast te stellen, wordt de winst in de onderneming die de dienst levert hoger (lager) en de winst in de onderneming die van de dienst gebruik maakt lager (hoger). Op die manier kunnen verschillen in statutaire belastingtarieven tussen landen door multinationals worden uitgebuit om de totale belastingaanslag te minimaliseren.

Econometrische studies suggereren dat winstverschuiving via gemanipuleerde verrekenprijzen een belangrijk fenomeen is.²⁸ De meeste studies bieden hiervoor indirecte aanwijzingen.²⁹ Een recente studie van Clausing (2003) voor de Verenigde Staten komt ook met direct bewijs. Ze laat zien dat een verhoging van het statutaire VPB-tarief met 1%-punt de interne verrekenprijs van exporten systematisch met 1,8% verlaagt en die voor importen met 2% verhoogt ten opzichte van prijzen die worden gehanteerd tussen niet-gelieerde ondernemingen.

Om het kwantitatieve belang van internationale winstverschuiving te illustreren maak ik gebruik van econometrische bevindingen van Hines en Rice (1994). Zij vinden dat een positief verschil in het VPB-tarief tussen de Verenigde Staten en een ander land met 1%-punt, de gerapporteerde bruto winst in dat andere land met 2,25 á 3,65% vergroot.³⁰ Passen we deze elasticiteiten toe op Nederland, dan zou een verlaging van het statutaire VPB-tarief een enorme grondslagverbreding betekenen. Bij een elasticiteit van 2,25 impliceert een tariefverlaging met 1%-punt een terugverdieneffect van maar liefst 77%. Bij een elasticiteit van 3,65 is dat zelfs 122%. Dat wil zeggen: de VPB-opbrengst zou stijgen door een tariefverlaging.³¹ Meer recent vinden Bartelsman en Beetsma (2003) vergelijkbare terugverdieneffecten van tussen de 68 en 87% voor een gemiddeld OESO-land. Dit soort schattingen is onwaarschijnlijk groot. Er zijn echter ook studies die

wat minder extreme resultaten laten zien. Grubert en Mutti (1991) deden eerder dezelfde analyse als Hines en Rice met andere data. Zij vonden een meer bescheiden elasticiteit van 0,26. Voor Nederland zou dat een terugverdieneffect impliceren van 8,7%.

Op zoek naar de ideale vennootschapsbelasting

Het bovenstaande geeft aan dat de huidige VPB in Nederland niet neutraal is in een aantal dimensies. In de economische- en fiscale literatuur zijn daarom alternatieven aangedragen die beogen de VPB minder verstorend te maken.³²

Zo kan de verstoring in de financieringsstructuur worden weggenomen door de renteaftrek bij de onderneming af te schaffen. De VPB zou dan verworden tot een *Comprehensive Business Income Tax*. Daarmee wordt niet alleen het rendement op eigen vermogen, maar ook dat op vreemd vermogen aan de bron belast. Een nadeel daarvan is dat de kapitaalkosten voor investeringen die zijn gefinancierd met schuld zullen toenemen. Een kleinere verstoring in de financieringsstructuur moet dus worden afgewogen tegen een grotere verstoring in de marginale investeringsbeslissing.

Een alternatieve manier om arbitrage in de financieringsstructuur te verminderen is door naast rente ook het normale rendement op eigen vermogen aftrekbaar te maken voor de VPB. Zo'n *Allowance for Corporate Equity* belast bovendien alleen overwinst, waardoor de marginale investeringsbeslissing niet langer wordt verstoord. De grondslagversmalling betekent echter dat er hogere tarieven nodig zijn op overwinst om dezelfde opbrengst te realiseren als de huidige VPB. Het beperken van nationale verstoringen in de financieringskeuze en de investeringen moet dus worden afgewogen tegen het vergroten van internationale verstoringen, zoals winstallocatie.

Meer algemeen is er sprake van een uitruil tussen de verschillende verstoringen. De ideale VPB bestaat niet. Uit de analyse hierboven komt naar voren dat de internationale verstoringen, zoals de locatiekeuze en internationale winstverschuiving, in kwantitatieve zin relatief belangrijk zijn ten opzichte van de nationale verstoringen. De druk tot hervorming van de VPB zal daarom vooral voortkomen uit de internationale omgeving waarin overheden opereren.

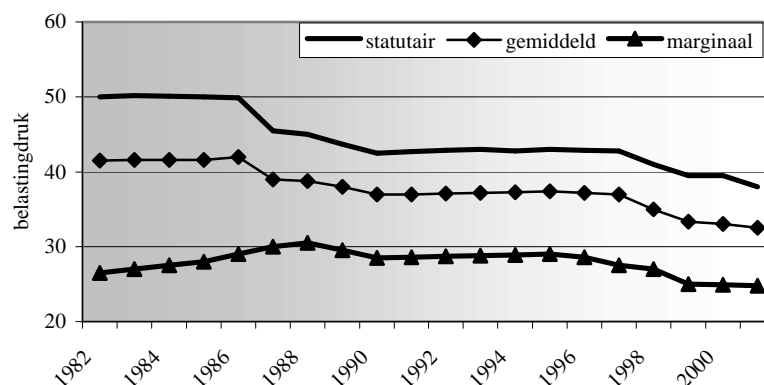
4 Internationale aspecten van de vennootschapsbelasting

Leiden internationale ontwikkelingen tot de ondergang van de VPB? Alvorens hierop in te gaan staat deze paragraaf eerst stil bij de internationale ontwikkelingen in de VPB in de afgelopen decennia. Vervolgens wordt de rol van de Europese Unie nader belicht.

Internationale trends in de VPB

De statutaire VPB-tarieven zijn in de afgelopen decennia gestaag afgenomen. Zo laten Devereux e.a. (2002) zien dat het gemiddelde VPB-tarief in 16 OESO landen tussen 1982 en 2001 daalde van 50 naar 38% (zie figuur 4). In de Europese Unie daalde het tarief in dezelfde periode van gemiddeld 48% naar 33%. Ook in Nederland is in 1987, tegelijk met de afschaffing van de Wet op de Investeringsrekening (WIR), het VPB-tarief verlaagd van 42 naar 35%. In 2001 is in ons land het rapport van de Studiegroep "Vennootschapsbelasting in internationaal perspectief" verschenen. Daarin werd onder meer voorgesteld het VPB-tarief te verlagen naar 30%. De Nederlandse regering heeft in 2002 het tarief met 0,5%-punt verlaagd.

Figuur 4 Ontwikkeling in de VPB in 16 OESO-landen^a

^a Canada, Japan en de Verenigde Staten en de EU-15 (exclusief Luxemburg en Denemarken); Cijfers hebben betrekking op het gewogen gemiddelde van deze landen, waarbij de wegingsfactor het BBP in \$ is.

Bron: Devereux, Griffith en Klemm (2002).

De gemiddelde effectieve belastingdruk op ondernemingen is ook afgenomen. In de tweede helft van de jaren '80 daalde deze van gemiddeld 41 naar 37%. Vervolgens bleef ze gedurende een decennium vrijwel constant om rond de eeuwwisseling verder te dalen naar zo'n 34%. De gemiddelde effectieve druk is daarmee wel aanzienlijk minder sterk gedaald dan op grond van de daling in de statutaire tarieven had mogen worden verwacht.³³

Het samengaan van een sterke daling in de statutaire VPB-tarieven en een geringere daling in de gemiddelde effectief belastingdruk in de OESO landen kan worden verklaard uit een beleid van grondslagverbreding en tariefverlaging. Devereux e.a. (2002) laten bijvoorbeeld zien dat de netto contante waarde van fiscale afschrijving is afgenomen van gemiddeld 83% van de aanschafprijs van een kapitaalgoed in 1982 tot 74% in 2001. Voorts zijn diverse subsidieregelingen, zoals de Nederlandse WIR, in de loop der tijd versoberd of afgeschaft.

Het beleid van tariefverlaging en grondslagverbreding heeft in sommige landen geleid tot een verhoging van de marginale effectieve belastingdruk op bedrijven. Immers, grondslagversmallende maatregelen hebben betrekking op nieuwe investeringen, terwijl het tarief relatief zwaar drukt op overwinst. Chennels en Griffith (1997) illustreren dit treffend voor het Verenigd Koninkrijk. Tussen 1979 en 1994 daalde het statutair tarief met 19%-punt. De gemiddelde druk op ondernemingen daalde met 'slechts' 7%-punt vanwege gelijktijdige grondslagverbreding. De marginale effectieve druk steeg daardoor per saldo van 4,7% in 1979 naar ruim 17% in 1994. Een vermindering van internationale verstoringen zijn in het VK derhalve ingeruild tegen een vergroting van de nationale verstoringen. Een vergelijkbare tendens zien we in Canada, de VS, Ierland en Spanje. De marginale effectieve druk in een aantal andere OESO landen daalde wel. Gemiddeld genomen is de marginale effectieve druk in de OESO dan ook min of meer gelijk gebleven.

Deze ontwikkelingen in de VPB zijn consistent met de analyse uit de vorige paragraaf. De gelijkblijvende marginale effectieve tarieven suggereren dat nationale verstoringen niet doorslaggevend zijn geweest voor hervormingen in de VPB. De forse daling in de statutaire VPB-tarieven kan worden verklaard uit de relatief grote verstoringen in verband met internationale winstverschuiving binnen multinationals. Ten slotte spoort de gematigde daling in de gemiddelde effectieve druk met de gematigde verstoring in de locatiekeuze. De recente daling in de gemiddelde effectieve druk kan evenwel een indicatie kan zijn dat landen verzeild raken in een feller wordende strijd van belastingconcurrentie.³⁴ Een relevante observatie

daarbij is dat de gemiddelde effectieve belastingdruk op grote, internationaal opererende ondernemingen sterker is gedaald dan de belastingdruk op kleine nationale bedrijven.³⁵

De rol van de Europese Unie

Er wordt in Europa reeds lange tijd gediscussieerd over harmonisatie van de VPB. Al in 1962 is voorgesteld over te gaan op een Europees splitsingstelsel, waarbij tarieven zouden gelden voor ingehouden- en uitgedeelde winst van respectievelijk 50 en 25%. In 1967 werd een voorstel gelanceerd voor een gedeeltelijk verrekeningsstelsel met daarin een onbeperkte *carry forward* van verliezen. In 1975 stelde de Europese Unie voor het VPB-tarief in de lidstaten binnen een bandbreedte van 45 en 55% te brengen, overigens zonder harmonisatie van de grondslag. Een commissie van deskundigen onder voorzitterschap van Ruding pleitte in 1992 voor vergaande harmonisatie van de VPB-grondslag en een minimum tarief van 30%. Al deze voorstellen hebben het uiteindelijk niet gehaald. De weerstand van één of meer lidstaten was telkens te groot en de unanimitateisvereiste in de fiscaliteit stond harmonisatie in de weg.

Vandaag de dag speelt de Europese Unie een bescheiden rol in de VPB. Er zijn twee richtlijnen met betrekking tot, respectievelijk, dividenduitkeringen in moeder-dochterverhoudingen en grensoverschrijdende fusies. Voorts is er recent een richtlijn gepubliceerd die moet voorkomen dat er bronheffingen worden geheven op intervennootschappelijke rente- en royaltybetalingen. Vanuit het EU-verdrag heeft de Europese Unie ook invloed op de VPB via de regels voor staatssteun, het recht op vrije vestiging, en het vrij verkeer van kapitaal. Sinds het eind van de jaren '90 worden bovendien schadelijke vormen van belastingconcurrentie gesignaleerd in de lidstaten. De Britse staatssecretaris Primarolo heeft in 1999 een zwartboek opgesteld waarin dergelijke schadelijke belastingpraktijken expliciet staan vermeld. Landen, waaronder Nederland, zijn daarop onder druk komen te staan om een aantal specifieke regelingen aan te passen.

In 2001 is een rapport van de Europese Commissie verschenen waarin verdergaande opties worden geanalyseerd voor belastingharmonisatie. Daarmee beoogt de Commissie twee doelstellingen. Allereerst wil ze de nalevingskosten van de VPB voor multinationale ondernemingen verlagen. Deze bedrijven hebben nu te maken met 15 en straks 25 verschillende stelsels in Europa. Dit veroorzaakt hoge kosten en gaat gepaard met allerlei grensbelemmeringen, onder meer in verband met gebrekkige verlies-

compensatie, het vaststellen van verschillende verrekenprijzen, en dubbele belastingheffing.

Een tweede doelstelling van de Europese Commissie betreft een meer neutrale belastingheffing op de interne Europese markt. Belastingverschillen tussen lidstaten leiden nu tot verschillende rendementen op kapitaal vóór belasting. Dit is een verstoring omdat een herallocatie van kapitaal naar de landen met een hoger bruto rendement het totale rendement zou kunnen verhogen (geen kapitaal export neutraliteit). Kleinere verschillen in de effectieve belastingdruk kunnen de verstoring van de VPB op de allocatie van kapitaal verminderen en de welvaart verbeteren. Dit past in het streven van de Europese Unie om de productiviteit de komende jaren te verhogen in het licht van de zogeheten Lissabon agenda.

Harmonisatie van de grondslag

Een manier die de Europese Commissie voorstelt om de nalevingskosten te verminderen en de fiscale knelpunten voor multinationals weg te nemen is door het invoeren van een speciaal fiscaal regime voor Europese vennootschappen.³⁶ De fiscale winst van Europese multinationals zou dan op basis van een geharmoniseerde Europese VPB-grondslag berekend worden. Met behulp van een eenvoudige toerekeningformule, op basis van bijvoorbeeld omzet, het balanstotaal, en het aantal werknemers, kan deze winst dan worden toegerekend aan de lidstaten. Die mogen er vervolgens belasting over heffen tegen hun eigen tarief. De winst hoeft dan niet meer op ingewikkelde wijze te worden toebedeeld via het bepalen van interne verrekenprijzen, en verliezen kunnen over de grens worden verrekend. Een voordeel van het systeem van *formula apportionment* – dat ook in de Verenigde Staten wordt toegepast – is bovendien dat internationale winstverschuiving binnen Europa niet meer mogelijk is. Aan het naast elkaar bestaan van een Europees stelsel voor multinationals en nationale stelsels voor andere bedrijven kleven echter wel andere bezwaren. De niet-neutrale behandeling van verschillende ondernemingen lokt namelijk nieuwe vormen van belastingarbitrage uit.³⁷ Voorts kleven er aan *formula apportionment* allerlei praktische bezwaren.³⁸ Het zal bijvoorbeeld niet eenvoudig zijn overeenstemming te bereiken tussen landen ten aanzien van de toerekeningformule.

Harmonisatie van het tarief

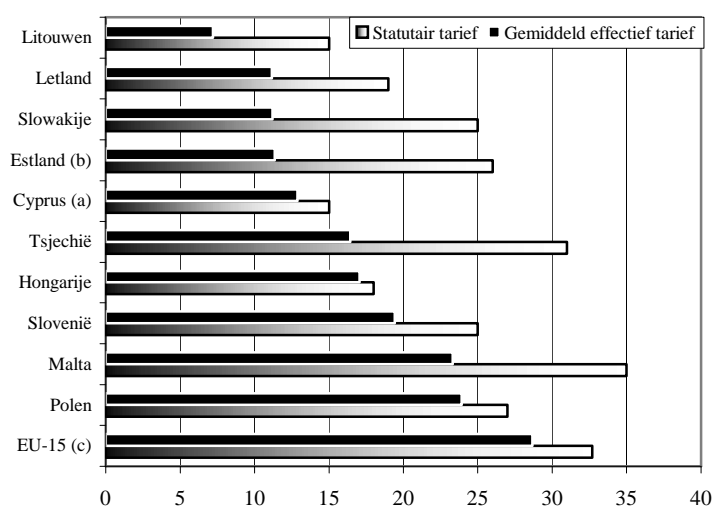
Om de verschillen in effectieve tarieven tussen EU-lidstaten te verkleinen, kunnen twee wegen worden bewandeld. De eerste weg is die van belastingconcurrentie. De gedachte is dat concurrentie tussen overheden – net als concurrentie tussen private marktpartijen – leidt tot convergentie in tarieven, omdat lidstaten het zich niet kunnen veroorloven te veel af te wijken van andere landen. Het afgelopen decennium zien we inderdaad dat de verschillen tussen EU-landen zijn afgenomen. Zo daalde de variatiecoëfficiënt van de effectieve tarieven in de Europese Unie tussen 1990 en 1999 van 0,37 naar 0,21.³⁹

Toch is het om twee redenen twijfelachtig of belastingconcurrentie de beste route is om convergentie in de effectieve tarieven af te dwingen. Allereerst kan door belastingconcurrentie de Europese VPB naar een ongewenst laag niveau convergeren. Landen kunnen elkaar in de greep houden van een *prisoners dilemma*; door samenwerking kunnen ze een aantrekkelijker, hoger belastingniveau handhaven.⁴⁰ Tegenover deze visie bestaat evenwel ook een fundamenteel andere, die is gebaseerd op de *public-choice* theorie. Deze stelt dat overheden een natuurlijke neiging hebben om meer geld uit te geven dan wenselijk is voor de welvaart van haar burgers. Democratische controle heeft volgens deze theorie een onvoldoende disciplinerende werking om de spilzucht van politici af te remmen. Belastingconcurrentie is dan een aantrekkelijk mechanisme om overheden te disciplineren en de belastingdruk te verlagen. Het antwoord op de vraag of de VPB door belastingconcurrentie op een te laag niveau komt te liggen, of dat ze door belastingharmonisatie juist op een te hoog niveau terecht komt, is afhankelijk van de visie die men heeft op de overheid: is de overheid spilzuchtig of heeft ze het beste met haar burgers voor?⁴¹

Een tweede reden waarom belastingconcurrentie niet de geëigende weg hoeft te zijn om de verstoringen op de interne markt uit te bannen is dat het nog maar de vraag is of de gewenste convergentie in Europa in de toekomst zal doorzetten. De recente VPB-verlaging in Ierland naar 12,5% (met een gemiddelde effectieve druk van 10,5%) impliceert dat de verschillen binnen de Europese Unie weer groter zijn geworden. Daarnaast krijgt de Europese Unie er volgend jaar tien nieuwe lidstaten bij die aanzienlijk lagere VPB-tarieven kennen dan de huidige EU-lidstaten (zie figuur 5). Zo ligt het statutaire tarief in de nieuwe lidstaten in 2003 ruim 9% onder het EU-gemiddelde. De gemiddelde effectieve druk is er gemiddeld slechts 15,4%, bijna de helft lager dan het gemiddelde in de EU-15 van 28,7%. Deze lage effectieve druk wordt mede veroorzaakt door tal van

speciale *tax incentives*, zoals *tax holidays* in Slowakije, een gereduceerde belasting op nieuwe investeringen in Malta, Polen en Slovenië, en een belastingvrijstelling in speciale zones in Litouwen. Door de toetreding tot de Europese Unie zullen de nieuwe lidstaten deze specifieke regelingen echter moeten afschaffen, omdat ze niet in overeenstemming zijn met Europese regelgeving, zoals de gedragscode voor schadelijke belastingconcurrentie, de regels voor staatssteun, of de moeder-dochterrichtlijn. Met dit vooruitzicht hebben vijf van de tien nieuwe lidstaten aangekondigd hun VPB-tarief verder te verlagen (Tsjechië van 31 naar 24%; Polen van 27 naar 19%; Slowakije van 25 naar 19%; Letland van 19 naar 15% en Hongarije van 18 naar 15 of 12%). Het gemiddelde statutaire VPB-tarief in de nieuwe lidstaten komt dan onder de 21% te liggen. Voor de Europese Unie impliceert de uitbreiding dan ook dat de verschillen in zowel de effectieve druk als de statutaire tarieven zullen toenemen: de variatiecoëfficiënt in de statutaire tarieven stijgt van 0,19 naar 0,28; voor de effectieve druk van 0,21 naar 0,37.

Figuur 5 De VPB in nieuwe EU-lidstaten in 2003

a In Estland geldt een nultarief voor ingehouden winst

b In Cyprus geldt een verlaagd tarief van 10% voor de winst tot 1,75 miljoen euro.

c Cijfers voor de EU-15 zijn voor 2001.

Bron: Spengel (2003) en Europese Commissie (2001)

Een alternatief voor belastingconcurrentie is belastingcoördinatie. Een mogelijkheid is bijvoorbeeld het afspreken van een minimum statutair VPB-tarief. De Europese Commissie heeft laten zien dat de verschillen in effectieve druk tussen landen vooral veroorzaakt worden door verschillen in de statutaire tarieven. Een minimum statutair tarief zou daarom ook de effectieve tarieven dichter bij elkaar kunnen brengen. Bovendien zou het een bodem kunnen leggen in het proces van belastingconcurrentie, dat zich dan binnen aanvaardbare Europese bandbreedtes kan afspelen. Een alternatief is de invoering van een minimum effectief tarief.⁴² In dat geval betaalt elke onderneming minimaal een Europees afgesproken percentage van de fiscale winst, dat wordt berekend op basis van een eenvoudige Europese formule. Soevereiniteit blijft gehandhaafd in de zin dat er geen nadere afspraken gemaakt hoeven te worden over het tarief of de grondslag, alleen over de regels ter bepaling van het minimum.

5 Toekomstscenario's voor de vennootschapsbelasting

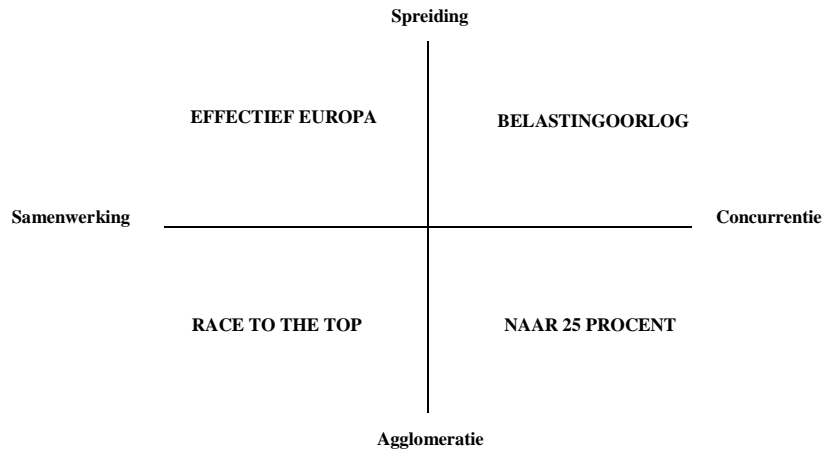
De toekomst van de VPB hangt af van allerlei onzekere nationale maar vooral internationale ontwikkelingen. Europa breidt uit met nieuwe lidstaten die een relatief lage VPB-druk kennen. Binnen Europa verdwijnen grensbelemmeringen op financiële markten waardoor de mobiliteit van kapitaal verder kan toenemen. Ondernemingen worden internationaler: ICT maakt afstand en locatie minder belangrijk voor bedrijven. Tegelijk is onduidelijk welke rol de Europese Unie in de toekomst zal spelen. Ook veranderen Europese samenlevingen: ze vergrijzen, individualiseren en worden steeds heterogener. Daardoor verandert de perceptie op inkomensherverdeling via het belastingstelsel.

Om de discussie over de onzekere internationale omgeving te structureren, maak ik gebruik van scenario's. Dat zijn geen voorspellingen van de toekomst, maar alternatieve verkenningen daarvan. Ze vormen de achtergrond waartegen strategische beleidsvragen – zoals de toekomst van de Nederlandse VPB – kunnen worden geanalyseerd.⁴³ Allereerst worden daartoe twee sleutelonzekerheden geïdentificeerd die de basis vormen voor de scenario's. Figuur 6 illustreert deze. Op de verticale as staat de onzekerheid ten aanzien van de geografische spreiding van economische activiteit in Europa. De horizontale as weerspiegelt de onzekerheid ten aanzien van maatschappelijke trends en de visie van landen op samenwerken versus concurreren.

Agglomeratie of spreiding

In de literatuur van de nieuwe economische geografie kan men twee uitersten onderscheiden ten aanzien van de spreiding van economische activiteit over de ruimte.⁴⁴ Deze staan bekend als het agglomeratie-evenwicht (onderaan in figuur 6) en het spreidingsevenwicht (bovenaan in figuur 6). In het agglomeratie-evenwicht is clustering van bedrijvigheid voordelig voor ondernemingen. De reden is dat ze daarmee besparen op transportkosten van leveranties, of omdat (kennis)externaliteiten de nabijheid van andere bedrijven aantrekkelijk maakt. Door deze locatiespecifieke voordelen wordt in agglomeraties meer verdiend dan daarbuiten. Dit zijn agglomeratiewinsten. De overheid kan deze winsten afroemen via de VPB, zonder dat het leidt tot kapitaalvlucht. Elders kan immers niet worden geprofiteerd van deze locatiespecifieke voordelen.⁴⁵ In een agglomeratie-evenwicht zijn bedrijven derhalve niet zo mobiel omdat ze worden ingesloten in het economische centrum. In Europa wordt als kern wel gezien de driehoek Hamburg – Londen – Milaan.

Figuur 6 Vier scenario's voor de VPB

De economie kan ook terechtkomen in een spreidingsevenwicht, waarin agglomeratievoordelen minder belangrijk zijn. Economische bedrijvigheid is dan gelijkmatiger verspreid over landen. In dit evenwicht zijn locatie-specifieke overwinsten lager en zijn bedrijven mobieler. In een dergelijk evenwicht is het voor de overheid juist moeilijker om belasting te heffen op ondernemingen.⁴⁶

Naar welk evenwicht Europa zich in de toekomst zal bewegen is een fundamentele onzekerheid. Economische integratie en de uitbreiding van de Europese Unie kunnen namelijk zowel agglomeratie- als spreidingstendenzen versterken. Voorts zullen (onzekere) technologische ontwikkelingen en de mobiliteit van arbeid een belangrijke rol spelen voor de toekomstige economische geografie van Europa.

Samenwerking of concurrentie

Ten aanzien van maatschappelijke trends kan men ook twee uitersten onderscheiden. Het ene (links in figuur 6) weerspiegelt een egalitaire samenleving met een belangrijke rol voor de overheid op allerlei terreinen van het maatschappelijk leven. Het is een wereld met instituties conform het Rijnlandse model met een sterke nadruk op samenwerking. In EU-verband zijn lidstaten bereid soevereiniteit af te staan omwille van het handhaven van een gelijke inkomensverdeling.

In het andere uiterste (rechts in figuur 6) komen we terecht in een ge-individualiseerde samenleving met een veel bescheidenere rol voor de overheid. In deze meer Angelsaksische wereld spelen markten, gedomineerd door grote multinationals, een belangrijke rol en wordt meer waarde gehecht aan doelmatigheid dan aan sociale gelijkheid. Hier staat vooral de nationale soevereiniteit centraal.

Door de twee sleutelonzekerheden met elkaar te combineren ontstaan vier scenario's. Deze wereldbeelden worden geïllustreerd in figuur 6 en hieronder besproken. Ik ga daarbij direct in op de toekomst van de VPB in Nederland.

RACE TO THE TOP

Het eerste scenario (linksonder in figuur 6) gaat uit van een egalitaire samenleving die is gericht op samenwerking, en een economische geografie die wordt gekenmerkt door een agglomeratie-evenwicht. Omdat geografische clustering grote voordelen impliceert voor bedrijven, kunnen

landen in de kern van Europa de locatiespecifieke winsten afkomen via de VPB. Sterker nog, omdat het buitenlands eigendom van kapitaal toeneemt als gevolg van de integratie van kapitaalmarkten, hebben overheden de neiging om de belastingdruk op ondernemingen te verhogen en daarmee de *tax incidence* te exporteren naar buitenlandse investeerders.⁴⁷ Er ontstaat daardoor een opwaartse tendens in de effectieve VPB-druk. Dit past in het streven van overheden om vermogenden zwaar te belasten met het oog op het financieren van de uitgebreide welvaartsstaat en de kosten van de vergrijzing. Toch kunnen landen hun VPB niet al te veel verhogen. In de periferie van Europa zijn de belastingtarieven namelijk lager. De dreiging van vertrek van hele agglomeraties naar perifere gebieden legt een natuurlijke bovengrens op de VPB in de Europese kern.

De fiscale knelpunten voor Europese multinationals worden gericht aangepakt via Europese richtlijnen. De problematiek van internationale winstverschuiving vermindert omdat de OESO erin slaagt *tax havens* te bewegen mee te werken aan informatie-uitwisseling. Ook in de Europese Unie werken landen effectief samen om winstverschuiving te verminderen. De belastingdiensten in EU-landen schroeven de controle op en weten ontwikkelingen in ICT in hun voordeel te benutten voor een goede naleving van de belastingwetgeving.

De druk tot hervorming van de VPB door internationale ontwikkelingen blijft in dit scenario beperkt: Nederland behoudt de vrijheid haar eigen VPB vorm te geven. Ze heeft daarbij de mogelijkheid nationale verstoringen in de VPB te verminderen. Primair dividend kan in aftrek worden toegelaten in de VPB waardoor arbitrage in de financieringsbeslissing verdwijnt, alsook de verstoring in de investeringen via de kapitaalkosten. De VPB belast alleen nog overwinst en benadert de optimale heffingstructuur. Een tarief van 35% of zelfs iets hoger blijft houdbaar omdat bedrijven niet zo snel ons land – dat zich in de kern van Europa bevindt – zullen verlaten.

NAAR 25 PROCENT

Het tweede scenario (rechtsonder in figuur 6) combineert hoge agglomeratiewinsten met een samenleving gericht op individuele vrijheid en concurrentie. Weliswaar clusteren productieactiviteiten zich in agglomeraties, ICT maakt het eenvoudiger een financiële vestiging te openen in een laag belastingland, zoals Cyprus, Ierland, of Litouwen. Een toenemend belang aan immateriële investeringen maakt het vaststellen van *arms-length* prijzen moeilijker. Samen met het groeiende aantal multinationale ondernemingen in de economie wordt winstverschuiving dan ook belangrijker.

Door de hoge locatiespecifieke *rents* zijn overheden dus wel in staat de gemiddelde VPB-druk op peil te houden, maar hevige belastingconcurrentie om de fiscale winst van multinationals zet de statutaire VPB-tarieven onder druk.

De Europese Unie doet niets om deze problemen het hoofd te bieden. Landen kunnen het zich daardoor niet veroorloven een al te hoog VPB-tarief te handhaven aangezien ze daarmee een erosie van de belastinggrondslag riskeren als gevolg van winstverschuiving. Het gemiddelde statutaire tarief in Europa gaat in de richting van 25%. Ook Nederland ontkomt niet aan tariefverlaging. Om deze te financieren kan Nederland de grondslag van de VPB verbreden. De VPB wordt hierdoor gedreven in de richting van een alomvattende belasting op kapitaalinkomen bij ondernemingen (*Comprehensive Business Income Tax*). De renteaftrek voor ondernemingen wordt beperkt, fiscale afschrijving wordt minder ruimhartig, en aan specifieke belastingprikkels komt een einde. Het niveau van de gemiddelde effectieve belastingdruk op ondernemingen daalt daardoor minder sterk dan de statutaire tarieven. Dit kan omdat kapitaal in de economische kern van Europa niet zo mobiel is. De maatregelen verhogen echter wel de marginale effectieve druk, waardoor de nationale versterking in de investeringen toeneemt.

BELASTINGOORLOG

In het derde scenario (rechtsboven in figuur 6) wordt het spreidingsevenwicht gecombineerd met een samenleving die weinig oog heeft voor sociale gelijkheid en veel heil ziet in het marktmechanisme. De grote mobiliteit van kapitaal en geringe agglomeratie-effecten impliceren een hevige concurrentie ten aanzien van de gemiddelde belastingdruk op ondernemingen. Overheden verlagen hun VPB-tarieven met het oog op het voorkomen van winstverschuiving naar andere landen. Daar staat geen bredere grondslag tegenover waardoor de opbrengst daalt.

De Europese lidstaten hechten sterk aan hun fiscale soevereiniteit. Hoewel ze daarmee hun vrijheid behouden bij het inrichten van hun VPB-stelsels, wordt de speelruimte voor de EU-lidstaten via de achterdeur beperkt door belastingconcurrentie. De nieuwe lidstaten uit Midden- en Oost-Europa zien in Ierland een voorbeeld van een succesvolle toetreders tot de Europese Unie. In navolging daarvan verlagen zij hun VPB-tarief naar gemiddeld ongeveer 10%.

Nederland wordt min of meer gedwongen ook haar VPB te verlagen. Het tarief gaat naar 15 á 20%. De effectieve druk daalt fors en de VPB

brengt steeds minder belastinggeld op. Hierdoor komt de neutraliteit tussen arbeids- en kapitaalinkomen in gevaar. Ook de opbrengst van de IB dreigt daardoor te verminderen. Kapitaal kan dus niet meer fatsoenlijk aan de bron worden belast omdat het de locatie ontvlucht. Maar kapitaal kan ook moeilijk in het woonland worden belast, omdat de fiscus de informatie ontbeert over het buitenlandse kapitaalinkomen.

EFFECTIEF EUROPA

Het laatste scenario (linksboven in figuur 6) combineert spreiding van economische activiteit met een samenleving die is gericht op samenwerking en solidariteit. Kapitaal wordt steeds mobieler in het spreidingsevenwicht, waardoor belastingconcurrentie om ondernemingen heviger wordt, onder meer met de Midden- en Oost-Europese landen. Dit maakt het moeilijker voor overheden om de gemiddelde belastingdruk op ondernemingen op een behoorlijk niveau te handhaven. Tegelijkertijd blijft de wens van lidstaten om kapitaal te belasten groot vanwege inkomenspolitieke redenen.

Lidstaten hebben de bereidheid concessies te doen ten aanzien van hun fiscale soevereiniteit. Om elkaar te bevrijden uit de greep van belastingconcurrentie, komt het in EFFECTIEF EUROPA tot belastingharmonisatie binnen een behoorlijke kerngroep van EU-lidstaten. De fiscale knelpunten voor multinationale ondernemingen worden weggenomen door middel van een geharmoniseerde grondslag voor internationaal opererende bedrijven. De geconsolideerde winst wordt onder de lidstaten verdeeld op basis van een toerekeningformule. Deze *common base taxation* gaat gepaard met een minimum statutair tarief van 30%. Daarmee wordt een bodem gelegd in het proces van belastingconcurrentie. Landen die aanvankelijk niet meedoen, sluiten zich later toch aan bij de kerngroep omdat multinationals dreigen met vertrek van hun hoofdkantoor naar de kerngroep.

Nederland behoudt in dit scenario ruimte om haar eigen tarief te bepalen binnen de kaders die de Europese Unie stelt. Door belastingconcurrentie wordt ze wel gedwongen om in de richting van dit minimum op te schuiven. De effectieve druk zal daardoor iets dalen. Enige verschillen tussen landen kunnen evenwel blijven bestaan. Als voorbeeld kan hier de Verenigde Staten dienen, waar het verschil in VPB-druk tussen Staten oploopt tot zo'n 8%.⁴⁸

6 Heeft de vennootschapsbelasting een toekomst?

Heeft Nederland in 2020 nog een vennootschapsbelasting? In het licht van de fundamentele onzekerheden in vooral de internationale omgeving waarin de overheid moet opereren, heeft een voorspelling niet zoveel waarde. Daarom zijn alternatieve toekomstbeelden behulpzamer bij het beantwoorden van deze vraag. Scenario's zijn ook nuttig bij het nadenken over de strategische beleidsdiscussie ten aanzien van hervormingen in de Nederlandse vennootschapsbelasting.

Historische trends laten een sterke daling zien in de tarieven van de vennootschapsbelasting, een gematigde daling in de gemiddelde druk, en een min of meer gelijkblijvende marginale belastingdruk. In de toekomst kunnen deze trends zich voortzetten, stoppen of worden gekeerd. Zo kunnen onder invloed van belastingconcurrentie de tendensen uit het verleden zich de komende decennia in verhevigde mate voortzetten (zoals in BELASTINGOORLOG), waardoor een verlaging van de Nederlandse vennootschapsbelasting onontkoombaar wordt. Zolang de mobiliteit van ondernemingen beperkt blijft in verband met agglomeratietendensen (zoals in NAAR 25 PROCENT), kan de opbrengstderving als gevolg van de tariefverlaging deels worden gerepareerd via een verbreding van de grondslag. De verstoring van de vennootschapsbelasting ten aanzien van de investeringen zal hierdoor echter verergeren. De trends in de vennootschapsbelasting kunnen een halt worden toegevoerd indien Europese lidstaten de VPB harmoniseren (zoals in EFFECTIEF EUROPA). Ze kunnen op die manier een bodem leggen in het proces van belastingconcurrentie, fiscale knelpunten voor multinationals wegnemen, en de verstoring in de allocatie van kapitaal verminderen. Wanneer de internationale druk tot hervorming beperkt blijft – onder invloed van agglomeratietendensen (zoals in RACE TO THE TOP) – dan kunnen de trends van de afgelopen decennia ook worden omgebogen. Nationale verstoringen in de financieringsstructuur en de investeringsbeslissing kunnen dan worden verminderd en een hoger vennootschapsbelastingtarief is mogelijk. Hierbij is wel noodzakelijk dat internationale winstverschuiving wordt voorkomen door middel van samenwerking tussen landen.

Wat moet de Nederlandse overheid nu doen? De scenario's geven aan dat Europa hoe dan ook een belangrijke rol vervult voor de toekomst van de vennootschapsbelasting. Een grote onzekerheid is evenwel of de Europese Unie in staat zal zijn om vergaande afspraken te maken over fiscale harmonisatie. Zolang er over fiscale kwesties wordt beslist met

unanimiteit lijkt overeenstemming ver weg. Wellicht kan versterkte samenwerking met een kleinere groep van landen de sleutel vormen tot de oplossing. Een dergelijke samenwerking hoeft de Nederlandse bewegingsvrijheid niet in te perken ten opzichte van belastingconcurrentie, dat immers ook restricties oplegt aan de hoogte van de belastingdruk. Samenwerking in Europa kan de bewegingsvrijheid van ons land zelfs vergroten ten opzichte van de dwingende druk van belastingconcurrentie. Het is dan ook wenselijk dat ons land zich de komende jaren inzet voor Europese samenwerking. Indien dit niet slaagt, dan ontkomt Nederland niet aan een verlaging van de vennootschapsbelasting.

Dankwoord

Aan het eind van deze oratie wil ik graag afsluiten met enkele woorden van dank. Allereerst aan het College van Bestuur van de Erasmus Universiteit en de decaan van de Economische Faculteit voor het in mij gestelde vertrouwen. Ik zie het als mijn taak een brug te slaan tussen de economische wetenschap, de fiscaliteit en het overheidsbeleid. U kunt ervan op aan dat ik daarin mijn uiterste best zal doen.

Hooggeleerde Bovenberg, beste Lans

Je bent de meest bewonderenswaardige econoom die ik ken. De manier waarop jij hoogstaande wetenschappelijke activiteiten weet te combineren met maatschappelijke betrokkenheid en vlijmscherpe bijdragen aan het Nederlandse beleidsdebat is ongeëvenaard. Ik heb erg veel geluk gehad om bij jou te mogen promoveren en samen artikelen te kunnen schrijven. Ik besef nog iedere dag hoeveel ik van je heb geleerd. Heel veel dank.

Hooggeleerde Cnossen, beste Sijbren,

Het is een grote eer jou te mogen opvolgen. Het zal nog wel even duren voordat ik net zoveel over belastingen weet als jij, en een netwerk zoals je dat in de tijd hebt opgebouwd zal ik wel nooit krijgen. Maar ik ben dankbaar dat je me regelmatig betreft bij één van je vele activiteiten, waardoor ik toch de groten der aarde op ons vakgebied kan ontmoeten. Je enthousiasme en ondersteuning dragen in belangrijke mate bij aan het plezier dat ik beleef aan het werken in dit vakgebied.

Hooggeleerde Stevens, best Leo,

Door je hartelijkheid en betrokkenheid ben ik me snel thuis gaan voelen op de capaciteitsgroep. We hebben elkaar snel weten te vinden bij het schrijven van artikelen en ik hoop dat we in de toekomst nog vaak zullen samenwerken. We delen de belangstelling voor het fiscale beleidsdebat en samen kunnen we hopelijk bruggen bouwen op het boeiende raakvlak tussen de fiscale discipline, de economische wetenschap en het beleid.

Beste medewerkers van de Capaciteitsgroep,

We werken ieder vanuit onze eigen denkkaders aan dezelfde vraagstukken. Van die interactie heb ik al een heleboel geleerd. Ik voel me inmiddels helemaal thuis op 'de twaalfde', en heb veel bewondering voor de gedrevenheid en de kwaliteit waarmee jullie het onderwijs verzorgen. Ik hoop de komende jaren nog veel van jullie te kunnen opsteken, en een

beetje te kunnen bijdragen aan de proefschriftenregen die voor de deur staat.

Beste CPB-ers,

“Prikkel de prof”, zo luidt de titel van een recent CPB Document. Welnu, deze prof wordt dikwijls geprikkeld tijdens vaak boeiende discussies met jullie en de constructieve samenwerking. Ik ben van mening dat jullie als nergens anders de kloof tussen de economische wetenschap en het beleid weten op te vullen. Voor het vervullen van mijn leerstoel – die zich ook op het raakvlak van wetenschap en beleid begeeft – is onze samenwerking een belangrijk element. Ik hoop daar nog lang van te kunnen profiteren.

Hooggeleerde en zeergeleerde meelezers,

In mijn rede heb ik geprobeerd recht te doen aan de inzichten uit zowel de economische- als de fiscale discipline. Commentaar uit verschillende hoeken was daarbij onontbeerlijk. Fiscaal commentaar van Leo Stevens, Peter Kavelaars, Jeroen van Strien en Liesbeth Noordegraaf hebben me aangespoord tot veel bijlezen en zorgvuldiger formuleren. Excuses voor de juridische onzorgvuldigheden die zijn blijven staan, maar daarvoor ben ik nu eenmaal iets meer econoom dan fiscalist. Uitstekende opmerkingen en suggesties kwamen verder van Leon Bettendorf, Lans Bovenberg, Sijbren Cnossen, Joeri Gorter en Harry ter Rele. Vlijmscherp en doortastend commentaar van Bas Jacobs kostte me in de laatste fase nog een paar dagen extra werk, maar was zeer de moeite waard. Allen veel dank.

Lieve ouders,

Ik ben blij dat jullie hier, vandaag, allebei aanwezig zijn. Ik weet dat jullie heel trots zijn dat ik hier sta. Dank voor de vrijheid en de ondersteuning die ik van jullie heb gekregen om hier te kunnen komen.

Lieve Dorien, lieve Joris,

Vergeleken met jullie is niets belangrijk. Het valt misschien niet altijd mee om met iemand te leven als ik, die ook thuis vaak maar met z'n artikeltjes bezig is, en anders wel zwemt, rent of fietst. Jullie steun, liefde, betrokkenheid, gezelligheid en humor zorgen voor de nodige balans in mijn leven. Ik realiseer me dat ik bof met jullie. En Joris, bedankt dat je de glazen bol zo lang omhoog hebt willen houden.

Ik heb gezegd.

Literatuur

Allers, M.A., 1994, *Administrative and compliance costs of taxation and public transfers in the Netherlands*, Wolters Noordhoff, Groningen.

Altshuler, R. en T.J. Goodspeed, 2002, Follow the leader? Evidence on European and U.S. tax competition, mimeo Hunter College.

Arrow, K.J. en R.C. Lind, 1970, Uncertainty and the evaluation of public investment decisions, *American Economic Review* 60, 364-378.

Atkinson, A.B., en A. Sandmo, 1980, Welfare implications of the taxation of savings, *Economic Journal* 90, 529-549.

Bartelsman, E.J. en R.M.W.J. Beetsma, 2003, Why pay more? Corporate tax avoidance through transfer pricing in OECD countries, *Journal of Public Economics* 87, 2225-2252.

Bartholdy, J., G. Fisher en J. Mintz, 1987, Taxation and financial policy of firms: theory and empirical application to Canada, Economic Council of Canada, Discussion Paper no. 324.

Bovenberg, A.L., S. Cnossen en R.A. de Mooij, 2002, Hoe harmoniseren we de vennootschapsbelasting: rechtsom of linksom?, *Weekblad voor Fiscaal Recht* 6465, 107-111.

Brakman, S. H. Garretsen en C. van Marrewijk, 2001, *An introduction to geographical economics*, Cambridge University Press, Cambridge U.K.

CBS, 1999, *BV Nederland: financieel overzicht Nederlands bedrijfsleven*, Heerlen.

Chamley, C., 1985, Efficient tax reform in a dynamic model of general equilibrium, *Quarterly Journal of Economics* 100, 335-356.

CEPR, 2002, *Making sense of globalisation*, CEPR Policy Paper no. 8.

Chennells, L. en R. Griffith, 1997, *Taxing profits in a changing world*, London: Institute for Fiscal Studies.

- Clausing, K.A., 2003, Tax-motivated transfer pricing and US intrafirm trade prices, *Journal of Public Economics* 87, 2207-2223.
- Cnossen, S., 1996, Company taxes in the European Union: Criteria and options for reform, *Fiscal Studies* 17, 67-97.
- Cnossen, S., 1997, Economische aspecten van een vermogenswinstbelasting, *ESB* 82, 609-610.
- CPB, 2001, Macro Economische Verkenning 2002, 129-138.
- Devereux, M., R. Griffith en A. Klemm, 2002, Corporate income tax: reforms and tax competition, *Economic Policy*, 451-495.
- Diamond, P.A., en J.A. Mirrlees, 1971, Optimal taxation and public production: I. Production efficiency, *American Economic Review* 61, 8-27.
- Ees, H. van, en H. Garretsen, 1994, Does liquidity matter for business investment? Some evidence for the Netherlands, *Journal of Macroeconomics* 16, 613-627.
- Eichholz, P.M.A., C.G. Koedijk en R. Otten, 2002, Aandelen blijven beste beleggingen, *ESB* 4345, 90-91.
- Europese Commissie, 2001, Company taxation in the internal market, COM(2001)582.
- Europese Commissie, 2003, Structures of the taxation systems in the European Union: data 1995-2001, Directorate General Taxation and Customs Union.
- Fuchs, V., A. Krueger en J. Poterba, 1997, Why do economists disagree about policy? The role of beliefs about parameters and values, NBER Working Paper no. 6151.
- Goolsbee, A., 2002, The impact and efficiency of the corporate income tax: evidence from state organizational form data, NBER Working Paper no. 9141.

Gordon, R.H., 2000, Taxation of capital income vs. labour income: an overview, in: S. Cnossen (ed.), *Taxing capital income in the European Union: issues and options for reform*, Oxford University Press.

Gordon, R.H. en A.L. Bovenberg, 1996, Why is capital so immobile internationally? Possible explanations and implications for capital income taxation, *American Economic Review* 86, 1057-1075.

Gordon, R.H. en J.K. Mackie-Mason, 1994, Tax distortions to the choice of organizational form, *Journal of Public Economics* 55, 279-306.

Gordon, R.H., en H.R. Varian, 1989, Taxation of asset income in the presence of a world securities market, *Journal of International Economics* 26, 205-226.

Gorter, J., 2001, Geen vaste grond onder belastingvoeten, *ESB* 86, 782-783.

Gorter, J. en R.A. de Mooij, 2001, *Capital income taxation in the European Union: trends and trade-offs*, CPB Speciale Studie.

Gravelle, J.G. en K. Smetters, 2001, Who bears the burden of the corporate tax in the open economy?, NBER Working Paper no. 8280.

Grubert, H. en J. Mutti, 1991, Taxes, tariffs and transfer pricing in multinational corporate decision making, *Review of Economics and Statistics* 68, 285-93

Haigh, R.M., 1921, The concept of income: economic and legal aspects, in R.M. Haigh (ed.), *The federal income tax*, Columbia University Press, New York.

Harberger, A., 1966, Efficiency effects of taxes on income from capital, in M. Krzyzaniak (ed.), *Effects of the corporation income tax*, Wayne State University Press, Detroit.

Harberger, A., 1995, The ABC's of corporate tax incidence: insights into the open economy case, in: *Tax policy and economic growth*, American Council for Capital Formation, Washington D.C.

- Hines, J.R., 1996, Tax policy and the activities of multinational corporations, NBER Working Paper no. 5589.
- Hines, J.R. en E.M. Rice, 1994, Fiscal paradise: foreign tax havens and American business, *Quarterly Journal of Economics* 109, 149-82.
- House of Lords, 1999, Taxes in the EU: Can cooperation and coordination coexist?, London: The Stationery Office.
- Hubbard, R.G., 1997, Capital-market imperfections and investment, NBER Working Paper no. 5996.
- Huizinga, H., en G. Nicodeme, 2003, Foreign ownership and corporate income taxation: an empirical evaluation, CEPR Discussion Paper no. 3952.
- Jacobs, B., 2002, *Public finance and human capital*, PhD dissertation, Tinbergen Institute.
- Jorgenson, D., 1963, Capital theory and investment behavior, *American Economic Review* 53, 247-259.
- Judd, K.L., 1985, Short-run analysis of fiscal policy in a simple perfect foresight model, *Journal of Political Economy* 93, 298-313.
- Kavelaars, P., 1997, *Vermogenswinstheffing: verlies of (aan-)winst?*, Kluwer, Deventer.
- Lensink, R., H. Bo en E. Sterken, 2001, *Investment, capital market imperfections and uncertainty: theory and empirical results*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Mehra, R. 2003, The equity premium: why is it a puzzle?, NBER Working Paper no. 9512.
- Mintz, J. en J. Weiner, 2003, Exploring formula allocation for the European Union, te verschijnen in *International Tax and Public Finance*.

Modigliani, F. en M.H. Miller, 1958, The cost of capital, corporate finance, and the theory of investment, *American Economic Review* 48, 261-197.

Mooij, R.A. de, en S. Ederveen, 2002, Taxation and foreign direct investment: a synthesis of empirical research, te verschijnen in *International Tax and Public Finance*.

Mooij, R.A. de, en J. Gorter, 2000, Europese coördinatie van de vennootschapsbelasting, *Openbare Uitgaven* 32, 120-128.

Mooij, R.A. de, J. Gorter en R. Nahuis, 2003, Overheden in de slag om bedrijven: Theorie en praktijk van vestigingsplaatsconcurrentie, in: S. Brakman en H. Garretsen (eds.), *Concurrentie en locatie*, Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde, te verschijnen.

Mooij, R.A. de, en P.J.G. Tang, 2003, *Four futures of Europe*, Koninklijke De Swart & CPB.

Newlon, T.S., 2000, Transfer pricing and income shifting in integrating economies, in S. Cnossen (ed.), *Taxing capital income in the European Union: issues and options for reform*, Oxford University Press.

Nicodeme, G., 2001, Computing effective corporate tax rates: comparisons and results, Economic Paper no. 153, DG Economic and Financial Affairs, European Commission.

Nicodeme, G., 2002, Sector and size effects on effective corporate taxation, Economic Paper no. 175, DG Economic and Financial Affairs, European Commission.

Schanz, C., 1896, Der Einkommensbegriff und die Einkommenssteuergesetze, *Finanzarchiv* 13, 1-87.

Simons, H. 1938, *Personal income taxation*, University of Chicago Press.

Slemrod, J., 1995a, Comment on V. Tanzi: Taxation in an integrating world, The Brookings Institution, Washington DC.

Slemrod, J., 1995b, Professional opinions about tax policy, *National Tax Journal* 48, 121-147.

Sørensen, P.B., 2000, The case for international tax coordination reconsidered, *Economic Policy* 31, October.

Spengel, C., 2003, Effective company tax burdens in the new member states, paper presented at the Workshop "Structures of the taxation systems in the EU", Brussels 17 October 2003.

Stevens, L.G.M., 2002, *Belasting: weggegooid geld?: Fiscaal beleid 2002*, Kluwer, Deventer.

Tanzi, V., en H.H. Zee, 1998, Consequences of the EMU for the coordination of tax systems in the EU: lessons from the US experience, IMF Working Paper no. 98-115.

Weichenrieder, A., 1996, Fighting international tax avoidance: the case of Germany, *Fiscal Studies* 17, 37-58.

Wijnbergen, S. van, en A. Estache, 1999, Evaluating the minimum asset tax on corporations: an option pricing approach, *Journal of Public Economics* 71, 75-96.

¹ Zie Stevens (2002) voor een overzicht van de voor- en nadelen van het klassieke stelsel ten opzichte van het verrekeningsstelsel.

² Zie Schanz (1896), Haigh (1921) en Simons (1938). Het alternatief is een belasting op consumptie en nalatenschap, waarbij het levensinkomen de grondslag vormt voor belastingheffing in plaats van het jaarlijkse inkomen.

³ Diamond en Mirrlees (1971).

⁴ Zie Gordon (2000) voor een overzicht. Draagkrachtargumenten rechtvaardigen dus niet per definitie een belasting op kapitaalinkomen omdat er mogelijk efficiëntere instrumenten zijn om dezelfde herverdeling binnen of tussen generaties te realiseren, zie Atkinson en Sandmo (1980).

⁵ Jacobs (2002).

⁶ Arrow en Lind (1970).

⁷ Gordon en MacKie-Mason (1994).

⁸ Goolsbee (2002).

⁹ Voor een nuancering van de bezwaren tegen een vermogenswinst- of aanwasbelasting, zie Kavelaars (1997) of Cnossen (1997).

¹⁰ Huizinga en Nicodeme (2003). Zij maken gebruik van financiële gegevens van 770 ondernemingen in Nederland. Tussen 1996 en 2000 blijkt dat gemiddeld 40,9% van het aandelenvermogen van Nederlandse bedrijven in handen was van buitenlandse eigenaren. Dit aandeel is hoger dan elders in Europa, waar het gemiddelde op 20,1% lag.

¹¹ Ook in een gesloten economie kan de VPB op lange termijn worden afgewenteld op arbeid. De reden is dat kapitaal-arbeid verhouding zich aanpast om te voldoen aan de *golden rule*. Deze dicteert dat het netto rendement op investeringen in de *steady state* gelijk is aan de bevolkingsgroei, de technologische vooruitgang en de afschrijvingsvoet. De VPB leidt dan ook via een daling in de kapitaalgoederenvoorraad tot een lagere marginale productiviteit van arbeid, zie Judd (1985) en Chamley (1985).

¹² CEPR (2002).

¹³ Gordon en Bovenberg (1996).

¹⁴ Gordon en Varian (1989).

¹⁵ Gravelle en Smetters (2001).

¹⁶ Opvallend is dat Arnold Harberger tegenwoordig tot deze laatste groep gerekend mag worden, zie Harberger (1995). Harberger is de grondlegger van de *tax incidence* analyse met zijn artikel uit 1966, waarin hij laat zien dat een belasting op kapitaal in vennootschappen uiteindelijk ook drukt op het kapitaalinkomen dat is geïnvesteerd in niet-vennootschappen.

¹⁷ Slemrod (1995b); Fuchs e.a. (1997).

¹⁸ Dit cijfer is gebaseerd op een vergelijking van het rendement op aandelen met dat op staatsobligaties. Uit cijfers voor het VK, Duitsland, Frankrijk en Nederland voor de afgelopen twee decennia komt een gemiddelde risicopremie naar voren van ongeveer 5% (Mehra, 2003; Eichholz e.a., 2002). Overigens kan risicoaversie van agenten niet de gehele risicopremie verklaren. Op basis van een bovengrens van de mate van risicoaversie uit de empirische literatuur komt Mehra (2003) op een maximale risicopremie op aandelen van 1,4%. De veel grotere risicopremie in de praktijk staat in de literatuur bekend als de *equity premium puzzle*.

¹⁹ Bij deze berekeningen is gebruik gemaakt van de Statistiek Financiën van Ondernemingen van het CBS.

²⁰ Deze berekeningen mogen niet worden gelezen als een welvaartsanalyse. Voor wat betreft de allocatieve verstoringen zou daartoe een (dynamisch) algemeen evenwichtsmodel nodig zijn. Er wordt ook niet ingegaan op de vraag hoe de VPB-verlaging wordt gefinancierd door de overheid, dat

wil zeggen: via een verhoging van andere (versturende) belastingen of door een vermindering van (productieve) overheidsuitgaven.

²¹ Hier is niet alleen de VPB relevant, maar ook de IB. In de meeste landen is dit een belangrijke element omdat verschillende soorten kapitaalinkomen uiteenlopend worden belast via de IB. Aangezien dit in Nederland sinds 2001 op neutrale wijze gebeurt, speelt dit probleem voor ons land nauwelijks. Daarom ga ik alleen in op de verstoring van de VPB.

²² Modigliani en Miller (1958).

²³ Bartholdy e.a. (1987).

²⁴ Hubbard (1997) en Lensink e.a. (2001).

²⁵ Door de uitspraak van het Europese Hof op 18 september j.l. over de Bosal zaak zal de verstoring in de toekomst relevanter kunnen worden voor Nederland omdat ook rentekosten voor buitenlandse deelnemingen aftrekbaar worden. Daar staat tegenover dat nieuwe *thin capitalisation* regels, zoals voorgesteld in het belastingplan 2004, de consequenties weer kunnen verzachten.

²⁶ Zie Hines (1996) voor een overzicht.

²⁷ CBS (1999).

²⁸ Mijn observatie is dat er door fiscalisten anders wordt aangekeken tegen de relevantie van internationale winstverschuiving dan door economen. Fiscalisten wijzen op de gedetailleerde regels die zijn vastgelegd voor het bepalen van interne verrekenprijzen. De mogelijkheden voor manipulatie lijken daardoor beperkt. Een verschillende beoordeling van verrekenprijzen door overheden zou er zelfs toe kunnen leiden dat winst dubbel wordt belast.

²⁹ Zie Newlon (2000) voor een overzicht. Deze studies hebben doorgaans betrekking op de VS. Voor Europa vond Nicodeme (2002) onlangs dat grote multinationals gemiddeld minder belasting betalen dan kleine ondernemingen die hun winst niet internationaal kunnen heralloceren.

³⁰ Op basis van deze bevindingen concluderen Hines en Rice dat kleine *tax havens* hun VPB-opbrengst zouden maximaliseren bij een tarief van tussen de 5 en 8%.

³¹ Het tarief waarbij de VPB-opbrengst dan maximaal zou zijn bedraagt 27,4%.

³² Voor een uitgebreide analyse, zie Cnossen (1996).

³³ Er zijn diverse andere maatstaven die in de literatuur worden gebruikt om de effectieve druk te berekenen, zie Gorter en De Mooij (2001) voor een overzicht. Ex-post maatstaven, die gebruik maken van data, laten rond de eeuwwisseling geen daling zien in de effectieve druk maar een stijging

(Europese Commissie, 2003). Het nadeel van deze ex-post maatstaven is evenwel dat ze gevoelig zijn voor de conjunctuur. Overigens komt men op basis van alle maatstaven wel tot dezelfde conclusie dat de effectieve druk de afgelopen decennia minder sterk is gedaald dan de statutaire tarieven.

³⁴ De aanwezigheid van belastingconcurrentie wordt ook bevestigd door recent onderzoek waarin de invloed wordt gemeten van de gemiddelde effectieve belastingdruk in EU-landen op elkaar. Daaruit komt naar voren dat een 10% lagere belastingdruk in alle omringende landen gemiddeld leidt tot een 7,5% lagere belastingdruk in een Europees land, zie Altshuler en Goodspeed (2002).

³⁵ Devereux e.a. (2002).

³⁶ Een ander voorstel is dat van *Home State Taxation*, een variant op wederzijdse erkenning. De geconsolideerde fiscale winst van een multinational wordt dan berekend op basis van de regels in de lidstaat waarin de moederonderneming is gevestigd. Vervolgens wordt deze winst toebedeeld aan de lidstaten op basis van *formula apportionment*. Voor diverse bezwaren tegen dit voorstel, zie Bovenberg e.a. (2002).

³⁷ Stevens (2002).

³⁸ Mintz en Weiner (2003).

³⁹ De Mooij e.a. (2003).

⁴⁰ Sørensen (2000).

⁴¹ De Mooij en Gorter (2000).

⁴² Van Wijnbergen en Estache (1999).

⁴³ De Mooij en Tang (2003).

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld Brakman e.a. (2001).

⁴⁵ Toch kan de overheid de belasting op ondernemingen niet te hoog opvoeren. Immers, indien er te weinig winst overblijft, kan het voor sommige investeerders aantrekkelijk worden om uit te wijken naar elders. Dit maakt het vervolgens minder aantrekkelijk voor andere bedrijven om te blijven, waardoor een sneeuwbaaleffect optreedt. Uiteindelijk kan de hele agglomeratie leeglopen en zich verplaatsen naar een andere locatie.

⁴⁶ Zie De Mooij e.a. (2003) voor een overzicht van de literatuur van belastingconcurrentie en de nieuwe economische geografie.

⁴⁷ Huizinga en Nicodeme (2003) vinden dat een 1%-punt verhoging van het aandeel buitenlands eigendom in het vermogen van ondernemingen leidt tot een hoger gemiddeld effectief tarief in een land met 0,5 á 1%-punt.

⁴⁸ Tanzi en Zee (1998).